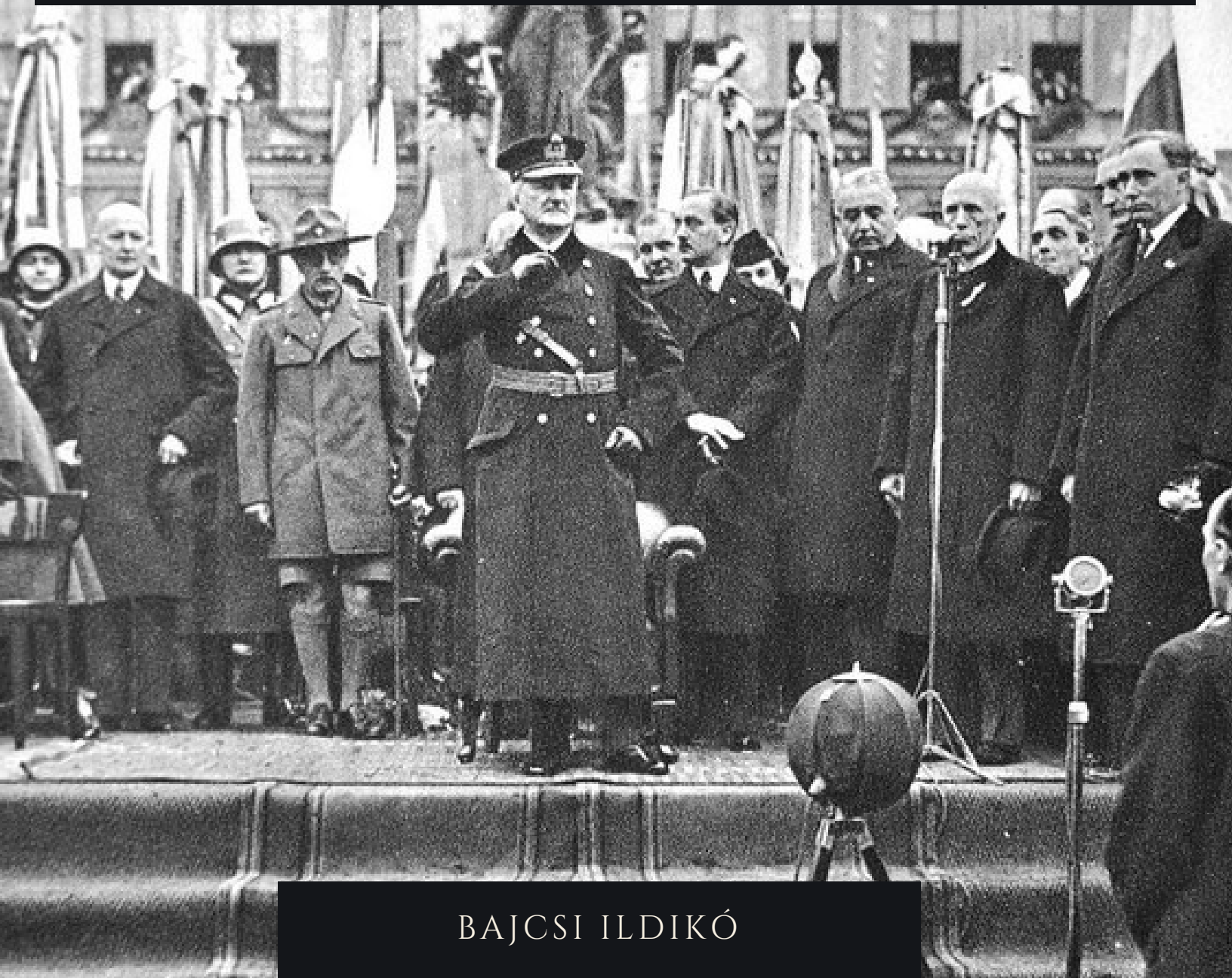

CLIO MŰHELYTANULMÁNYOK

2020/2. SZÁM

REGIONÁLIS KONFLIKTUSOK ÉS ELITSZERVEZŐDÉS
AZ ELSŐ BÉCSI DÖNTÉST KÖVETŐEN
KOMÁROMBAN ÉS A KOMÁROMI JÁRÁSBAN

BAJCSI ILDIKÓ

Főszerkesztő:
Gellért Ádám

Szerkesztőbizottság:
Bödök Gergely
Fóris Ákos
Gellért Ádám
Tóth Eszter Zsófia

Felelős szerkesztő: Fóris Ákos

© Bajcsi Ildikó
© Clio Intézet, 2020

A kiadvány az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával jelenik meg.

Kiadó: Clio Intézet

Felelős kiadó:
Clio Intézet Nonprofit Kft.
1145 Budapest, Mexikói út 47/A. fszt. 2.

ISSN 2630-8967
<https://www.clioinstitute.hu/muhelytanulmanyok>

Borítókép: Imrédy Béla magyar miniszterelnök a Komárom város főtéren üdvözli Horthy Miklóst 1938. novemberében. Wikipedia

CLIO INTÉZET
BUDAPEST

www.clioinstitute.hu
www.facebook.com/clioinstitute

TARTALOMJEGYZÉK

- 4 BEVEZETÉS
- 5 HISTORIOGRÁFIA
- 8 TÖRTÉNETI ELŐZMÉNYEK –
ORSZÁGOS „ELITFOLYAMATOK”
- 12 KOMÁROM ÉS KÖRNYÉKE 1938
ŐSZÉN
- 15 A VISSZACSATOLÁST KÖVETŐ
KÖZIGAZGATÁSI PROBLÉMÁK ÉS
TÁRSADALMI KONFLIKTUSOK
- 21 A NEMZETHŰSÉGI ELJÁRÁS
KRITÉRIUMAI A KOMÁROMI
JÁRÁSBAN
- 27 TÁRSADALMI KONFLIKTUSOK ÉS A
NEMZETI MEGBÍZHATÓSÁG
KÉRDÉSE
- 31 TISZTVISELŐCSERÉK A
VISSZACSATOLÁST KÖVETŐEN
- 38 ÖSSZEGZÉS
- 41 FELHASZNÁLT FORRÁSOK ÉS
IRODALOM

I. Bevezetés

Az 1938. szeptemberi müncheni egyezményt követő hetek a felvidéki magyarság számára a „lázás készülődés” időszakát jelentették. Az első bécsi döntést megelőző „revízióvárás” Komáromban és a Komáromi járásban is felfokozott hangulati megnyilatkozásokat és társadalmi konfliktusokat generált. Az 1938. október 9. és 13. között eredménytelenül végződött komáromi tárgyalások pedig tovább növelték a visszacsatolást megelőző feszültségeket ebben a rövid, de annál eseménydúsabb időben.

A bécsi döntést követő örömteli napokat a komáromi és a járási lakosság nagy díszünnepségek közepette élte meg. A „visszatérés” csúcspontját Horthy Miklós Duna-hídon való átkelése, komáromi bevonulása jelentette 1938. november 6-án. A néhány önfeledt napot követően azonban mind a városnak, mind a járásnak szembesülnie kellett azokkal a problémákkal, amelyek az államváltás során rövid időn belül megmutatkoztak. Ezek közé tartoztak a helyi lakosság körében kezdettől fogva megjelenő nyomasztó szociális és gazdasági nehézségek, amelyekhez Magyarország nem tudott rövid időn belül megfelelő segítséget nyújtani.

A tanulmány a fent említett problémakör mellett kitér a közigazgatási egyesítéssel és átalakítással együtt járó gondokra. Komárom és környéke esetében ennek különösen nagy volt a jelentősége és visszhangja, hiszen a Duna-menti régió megyéinek közigazgatási átszervezését a város újraegyesítése tovább bonyolította. Központi kérdésként merül fel a korábban csehszlovák állami alkalmazásban állt magyar hivatalnokok kinevezése. A Magyar Királyság ugyanis arra törekedett, hogy csak a nemzetileg és szakmailag egyaránt megbízható személyek maradhassanak meg pozíciójukban, s természetesen ugyanilyen szempontok alapján dőlt el az új hivatalnokok beiktatása is. Arra is kitérünk, hogy a helyi elvárások – amelyek alapján megpróbálták elsődlegesen felvidéki tisztviselőkkel feltölteni a visszatért területek hivatali pozícióit – milyen mértékben érvényesülhettek a pragmatikus szempontok mellett.

Ennek tükrében rámutatunk, hogy a főispánok, főszolgabírók, polgármesterek, jegyzők és egyéb hivatalnokok esetében milyen sokféle szempontrendszernek kellett megfelelni az átalakulás időszakában, amelyen belül központi jelentősége volt a nemzeti becsületesség elvének. A tanulmány a visszacsatolást követő felvidéki társadalmi problémák közt a – közigazgatási átszervezésekkel és a hivatalnoki beiktatásokkal szorosan összefüggő – nemzethűségi elv érvényesítésének módját, jelentőségét külön is megvizsgálja. Konkrét példákon mutatja be, milyen ellentmondásos helyzetek alakultak ki a csehszlovák időkben is alkalmazásban volt hivatalnokok „magyar nemzeti becsületességét” vizsgáló eljárásai során.

II. Historiográfia

A csehszlovákiai magyar történeti közemlékezetben „magyar időknék” nevezett éveknek, vagyis az 1938-as első bécsi döntést követően az anyaországba „visszacsatolt” felvidéki magyarság 1945-ig tartó rövid hat, hat és féléves periódusának történeti feldolgozását a (cseh)szlovákiai és a magyarországi történetírás hosszú időn keresztül elhanyagolta. Ebben közrejátszott a pártállami évek történeti kánonja, amely a kisebbségi magyar közösségek fejlődésének elemzését vagy negligálta, vagy a kommunista internacionalizmus elveihez igazodva mutatta be – Csehszlovákiában és Magyarországon is. Így a bécsi döntést, a visszacsatolás utáni időszakot a trianoni témakörhöz hasonlóan nem tárgyalta megfelelő mélységekben és ideológiai elfogultságoktól mentesen.¹ Elsősorban ennek tudható be az a hiátus, mely a téma történeti feldolgozásában mindmáig jelen van. Ugyanakkor azt is hozzá kell tenni, hogy a rendszerváltozás óta – főként az első bécsi döntést érintő kutatások által – megszülettek azok a hiánypótló kiadványok, amelyek hozzájárultak az 1938. november 2-i döntőbíráskodás körülményeinek a megértéséhez.

Először is érdemes megemlíteni az első bécsi döntés kereteit vizsgáló Ladislav Deák által kiadott háromkötetes szlovák, valamint a 2017-ben Szarka László, Sallai Gergely és Fedinec Csilla szerkesztésében megjelent magyar forrásköteteket.² Az első bécsi döntést érintő alap kutatások eredményeit a szlovák és a magyar történészek az elmúlt években számos monográfiában, tanulmány- és konferenciakötetben publikálták.³ Itt kell kiemelni Zeidler Miklósnak például a revíziós kultuszt bemutató⁴ vagy Sallai Gergelynek a bécsi döntés történetét feldolgozó munkáit. Első szintéziskísérletként is felfogható Simon Attilának *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban* címmel 2010-ben kiadott monográfiája, amely az első bécsi döntéshez vezető csehszlovákiai bel- és társadalompolitikai előzményeket és azok kisebbség- és külpolitikai hatását tárta fel a csehszlovákiai magyarság körében.⁵

A bécsi döntés felvidéki magyarságot érintő következményeinek, a „magyar időknék” a történeti feldolgozásában az alap kutatások egyik kezdőpontját a már említett

¹ Ebből az időszakból érdemes kiemelni Tilkovszky Lóránt által 1967-ben kiadott *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon* című művét, amely a pártállami évek narratíváját időnként felülírva, gazdag forrásanyag alapján vizsgálta a bécsi döntések nyomán kialakult döntéshelyzeteket, eseményeket. Tilkovszky, 1967. Esetleg még a 19. századi nemzetiségi kérdés komáromi származású marxista tekintélyének, Arató Endrének a csehszlovákiai magyarok történetéről kiadott *Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975* című tanulmánykötetét érdemes kiemelni. Arató, 1977.

² Deák, 2002a; Deák, 2002b; Deák 2005, Szarka–Sallai–Fedinec, 2017.

³ Ehhez lásd: Deák, 1990.

⁴ Zeidler, 2002.

⁵ Simon, 2010a.

Sallai Gergely 2009-ben kiadott doktori disszertációja jelentette.⁶ „*A határ megindul...*” *A csehszlovákiai magyar kisebbség és Magyarország kapcsolatai az 1938–1939. évi államhatár-változások tükrében* című monográfiájában a szerző nemcsak a bécsi döntést megelőző diplomáciai lépéseket mutatja be, hanem a kisebbségi magyar közösség korabeli társadalmi és politikai helyzetéről is ő adott először átfogó képet, mint ahogy a visszacsatolást követő gazdasági, politikai és társadalmi változások súlyára is ő hívta fel 1989 után elsőként a figyelmet.⁷ Simon Attila 2014-ben kiadott monográfiája, a *Magyar idők a Felvidéken 1938–1944* című munka a visszacsatolással járó társadalmi, politikai és kulturális folyamatokat összegezve a (cseh)szlovákiai magyar kisebbség körében olyan átfogó kép megrajzolására törekedett, amely a regionális és mélyelemzéseket részben megelőzve, részben a szerző által különösen Kassára vonatkozóan elkezdett mélyfúrások első eredményeit is beemelve mintegy előre jelezte a felvidéki magyarság visszacsatolást követő helyzetét vizsgáló mikroelemzések fontosságát.⁸

Az 1938 és 1945 közötti pár éves időszak feldolgozásának további problémáját jelenti az a nem igazán meglepő tény, hogy a (cseh)szlovák és a magyar történetírás mindmáig alapvetően eltérő módon közelít a kérdéshez.⁹ Míg ugyanis a szlovák történészek nagyrésze ezt az időszakot Csehszlovákia szétverésével és Hitler hatalomra jutásával azonosítja, addig a magyarság számára a húsz éves elnyomást követő újraegyesítést, a revízió beteljesülését, valamint a csehszlovákiai magyar kisebbség hazatérését, a csehszlovák nemzetállamtól való visszacsatolást jelenti. Mindez természetesen alapvetően befolyásolja a vizsgált korszak tematizációját, a cseh, szlovák, magyar és persze a német, brit stb. forrásanyag felhasználását. A szlovák történetírás mindmáig gyakran megszállásként definiálja az első bécsi döntést követő időszakot és elsősorban a Horthy-korszak „nacionalizmusára” – autokrata elemeire, a zsidóság diszkriminációjára, stb. – fókuszál.¹⁰ Ugyanakkor jelezni kell, hogy szlovák részről is akadnak olyan történészek, akik tárgyilagosan közelítenek a kérdéshez. A szlovák historiográfia elfogulatlan kutatási irányzatából érdemes megemlíteni Miroslav Michela nevét, aki írásaiban jóval árnyaltabban mutatja be a tárgyalt időszakot, mint elődei vagy kortársainak többsége.¹¹

A magyar történészek közül pedig számos olyan mű született az elmúlt években, amelyek ugyancsak tárgyilagosan közelítenek a kérdéshez. A fent említett kutatók (Simon

⁶ Sallai, 2008.

⁷ Sallai, 2009.

⁸ Simon, 2014.

⁹ Ehhez lásd: Simon 2010b.

¹⁰ Vietor, 1968.

¹¹ Ehhez lásd Michela 2015: 409–436.

Attila, Sallai Gergely, Szarka László) mellett ide lehet sorolni például Janek Istvánt is, aki elsősorban az 1939 és 1944 közötti magyar–szlovák diplomáciai kapcsolatokkal foglalkozott.¹²

A regionális – helyi jellegű – kutatásokat szintén érintik a historiográfia fent tárgyalt problémái. Egyrészt még mindig számottevő hiányosságok vannak a lokális szintű feldolgozásokban a gazdag helyi levéltári anyag módszeres feltárását illetően. Másrészt a helyi szinten megszületett elemzések sem igazán tudnak kiegyensúlyozott képet adni a korszakról.¹³ Ezek a munkák ugyanis sok esetben elsősorban a nemzetiségi kérdések negatívumaira összpontosítanak, kiemelve a Horthy-rendszer közigazgatásának hiányosságait a „demokratikus Csehszlovákiával” összehasonlítva.

Több kihívással is szembesülünk tehát, amikor az 1938 és 1945 közötti visszatérés időszakát választottuk kutatásunk témájaként. Egyébként is számos kettősség övezi ennek a periódusnak a vizsgálatát, ami természetesen nem választható el a korszak feszültségeitől, a korabeli nemzetközi helyzettől és azok nemzetileg legtöbbször elfogult megítélésétől.¹⁴ Ide tartoznak Hitler 1938–1939. évi agresszív közép-európai lépéseinek egyre nyomasztóbb külpolitikai terhei, a magyar „háborús semlegesség” doktrínájának fenntartása körül jelentkező nehézségek, a Németországtól való teljes függés fenyegetésének elkerülésére tett lépések, valamint a zsidósággal szembeni diszkriminatív törvények következményei, amelyek egyre nyomasztóbb terhet róttak a Magyar Királyság bel- és külpolitikájára.

¹² Janek, 2009; Janek, 2010: 151–165.

¹³ Ehhez lásd Rystveyová, 2017; Hruboň–Ristveyová, 2014.

¹⁴ Itt érdemes kiemelni a további határon túli régiók visszatérés-történeteit tárgyaló köteteket, valamint a korabeli Magyarország – egy-egy szűkebb szegmensét érintő – politikatörténeti összefoglalóit. Ablonczy, 2011; Fedinec, 2015; Sajti, 1987; Sajti: 2004; Ungváry, 2016.

III. Történeti előzmények – országos „elitfolyamatok”

Az 1930-as évek második felének nemzetközi politikai folyamataiból jól kirajzolódott, hogy Magyarország egyre közelebb került az etnikai revízió lehetőségéhez. Ugyanakkor az 1938. november 2-ai első bécsi döntést követő visszacsatolás politikai, társadalmi és gazdasági következményei olyan problémákkal szembesítették a felvidéki magyarságot és magát a magyar államot is, amelyre jórészt nem voltak, s talán nem is lehettek felkészülve. Hogy mindezt Magyarország is gyorsan felismerte, azt jól jelzi az 1938-ban, Budapesten kiadott felvidéki összefoglaló kötet szövege. Ez már akkor egyértelműen utalt a visszacsatolás társadalmi kettősségeire: *„A magyarságra is ilyen váratlan hirtelenséggel szakadt rá az a nagy pillanat, amelyet folyton emlegetett, de amelyre sem a társadalom, sem az állam gépezete nem készült fel oly szeretettel és oly alapossággal, amint az a revízió folytonos bangoztatása mellett elvárható és talán természetes is lett volna”*.¹⁵

Ez persze nem vonja kétségbe azt a tényt, hogy a húsz éven át a csehszlovákiai kisebbségi helyzetben élt magyarság legfőbb vágya teljesült az 1938-as bécsi döntéssel és a „hazatérés” eufóriájának napjai, hetei rövid időre minden más problémát feledtetek. Az önfeledt ünneplés után azonban a társadalom szembesült a hétköznapiok realitásaival, amely sok esetben összeegyeztethetetlen volt a húszévesi kisebbségi sorsban Magyarországról kialakított „illuzórikus” és „utópisztikus” elképzelésekkel, ami ráadásul a csehszlovák államban megtapasztalt kiegyensúlyozottnak mondható ellátási, gazdasági viszonyokhoz képest is kedvezőtlen színben tüntette fel a magyarországi közállapotokat.

A revíziós sikerek talán egy pillanatra enyhíteni tudtak azokon a feszültségeken, melyeket a nemzetközi viszonyok alakulása okozott Magyarország számára. Ebben a feszültségekkel teljes időszakban azonban a felvidékiek helyzetét nemcsak a külpolitikai változások következményei, hanem azok a sajátos – szociális és gazdasági háttérű – problémák is befolyásolták, amelyek a társadalom magyarországi betagozódásával jártak együtt.

A feszültségek megértéséhez fontos tudatosítani, hogy az 1918-ban létrehozott Csehszlovákia a közép-európai országok közt a szociális, munkajogi, választójogi kérdésekben, de a többi utódállamhoz képest a kisebbségi jogok tekintetében is a legdemokratikusabb berendezkedésűnek számított, még akkor is, ha kisebbségpolitikájának moratóriumát, a közösségi jogok kizárását tekintve a „multietnikus nemzetállam” inkább „látszatdemokráciaként” írható le.¹⁶ A jórészt francia mintára létrehozott csehszlovák

¹⁵ A Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete, 1938: 5.

¹⁶ Az első Csehszlovák Köztársaság demokratikus viszonyainak ellentéteiről, a parlamentáris demokrácia

parlamentari demokrácia, a csehszlovák nemzetállam a trianoni Magyar Királysághoz képest eltérő – több szempontból is demokratikusabb – szocializációs kereteket biztosított a szlovéniai magyarok számára. Nem beszélve arról, hogy az ország Magyarországhoz képest sokkal jobb gazdasági és szociális helyzetben volt. Ehhez azonban azt is hozzá kell tenni, hogy a dél-szlovákiai magyarság gazdasági, társadalmi és foglalkozásszerkezeti szempontból mindvégig jóval hátrányosabb adottságokkal rendelkezett Csehszlovákia cseh országrészeihez, illetve az egységes nemzetként meghatározott csehszlovák többségi népességgel szemben.

A „visszatért magyarok” mindebből kifolyólag sok esetben próbálták hangoztatni szociális érzékenységüket, a kisebbségi közegben kialakult demokratikus tájékozódásukat és közösségi szolidaritásukat. Mindez az első Csehszlovák Köztársaságban szocializálódott kisebbségi nemzedék önképében, sorsközösségének kialakításában fontos szerepet játszó „felvidéki szellemnek” is fontos összetevője volt. Ennek az újszerű identitásnak a hordozóivá azoknak a századfordulót követően született – főként a Sarló mozgalomban és a Prohászka Körökben csoportosuló – fiatal értelmiségnek a tagjai váltak, akik már Budapest helyett Prágában, Brünben és Pozsonyban végezték felsőfokú tanulmányaikat.

Ehhez az új kisebbségi közösségi önképhez többek között az is hozzátartozott, hogy a közép-európai kérdések megoldásában a revíziós alternatíva helyett jó ideig a Kossuthig visszanyúló dunai konföderációs elképzelésekben, és a prágai cseh elitek gondolkodásában is megjelenő Közép-Európai és dunai tervekben, azaz a térség kis nemzetek egymásra utaltságában és együttműködési kényszerhelyzetében gondolkodtak. Mindenesetre ezek az országosan is a kulturális, értelmiségi elithez becsatlakozott fiatalok már a két világháború között felépítették a maguk magyarországi, erdélyi kapcsolatrendszerét, amely főként a népi mozgalom eszmerendszeréhez tartozó értelmiségre támaszkodott.¹⁷ Ez az első kisebbségi nemzedék az 1930-as évek második felére jellemző „nemzeti összezárkózás” időszakában pedig tovább erősítette magyarországi kapcsolatait és az 1938-ban békés úton, diplomáciai eszközökkel elért határváltozásokat pedig osztatlan örömmel fogadták.¹⁸

Sokan közülük a bécsi döntést követően Budapestre költöztek, és ott korábban kiépített kapcsolatrendszerükre támaszkodva folytatták szellemi pályájukat, hiszen a visszacsatolással megváltozott körülmények alapvető változásokat hoztak a fiatal nemzedék életében. Budapestre, a magyar szellemi és irodalmi közélet központjába kerülve ugyanakkor

törvényeiről és azok alkalmazásának feszültségeiről lásd Zemko, 2010: 103–112. Csehszlovákia nemzetiségi politikájáról bővebben lásd: Szarka, 2016.

¹⁷ Erről lásd: Bajcsi, 2017.

¹⁸ A fogalomról bővebben lásd: Bárdi, 2004: 251–274.

Jócsik Lajos, a Sarló egyik vezéralakja saját nemzedékének szétszóródását kötötte a „hazatéréshez”. Amikor a megszünt csehszlovák világot maguk mögött tudva a kisebbségi értelmiség vezető tagjainak egzisztenciálisan, emberileg, szakmailag, érzelmileg és politikailag át kellett magukat zsilipelniük az országgyarapítás eufóriájában égő magyarországi állapotok közé.¹⁹ Mindez a jelentős magyarországi kapcsolattal rendelkező, de még mindig szakmai pályájuk elején álló felvidéki értelmiségiek számára is komoly kihívást jelentett. „Mindegyikünknek elég volt korunk derekán új életre készülni – írta Jócsik –, s a kisebbségi életben alaposágot tanultunk ebben a tekintetben, mely felemészti mind az erőnk”.²⁰ Ezzel együtt arra helyezte a hangsúlyt, hogy a kisebbségi értelmiségi nemzedék többsége megtalálta az új helyzetben is a maga helyét, így az egykori értelmiség többsége is többé-kevésbé hasonló úton haladt tovább. Ennek eszmei-közösségi keretét elsősorban a magyar népi mozgalom jelentette számukra.²¹

Az egykori baloldali sarlós értelmiség közül többen a bécsi döntést követően állami szolgálatba álltak. Közéjük tartozott az érsekújvári királyi járási bíróságnál ügyészként elhelyezkedő Dobossy Imre vagy az érsekújvári királyi ügyészség vezetőjeként tevékenykedő Bólya Lajos.²² Egyébként Berecz Kálmánnal együtt mindketten az Egyesült Magyar Párt (később Felvidéki Magyar Párt) tagjai lettek.²³ Állami szférában való szerepvállalásuk előfeltétele volt nemzeti megbízhatóság. Ez bizonyos szempontból ellentmondott korábbi baloldali orientációjuknak, amely azonban erre az időszakra nagyrészt „megbocsátást nyert”.²⁴ Ebben természetesen évtizedes előzményekre támaszkodó kapcsolatrendszerük, szakértelmük és szakmai presztízsük is közrejátszott. Dobossy Imre öccsét, a később jeles irodalomtörténész pályát befutott Dobossy Lászlót például még 1938-ban felkereste Móricz Zsigmond Kassán és felajánlotta neki segítségét az igazoltatása körül felmerülő esetleges gondok kapcsán, melyek sarlós-múltja miatt merülhettek fel.

¹⁹ Jócsik Lajos például Sellyei József halála kapcsán megjegyezte, hogy a mozgalom felbomlását követően találkozásaik alkalmával érződött, hogy „egyalombéliek” voltak. Nemzedéki szempontból nagyobb törést jelentett számukra az 1938-as visszacsatolás időszaka. Jócsik, 1941: 9; Vö: Jócsik, 1942.

²⁰ Uo. „Ha szétszóródtunk is egymás mellől, egy dologban mindig egymás mellett maradtunk. Abban maradtunk egymás mellett, ami fiatal életünk célja volt: előbb a kisebbségi magyarság népi egységének, a hazatérés után pedig a magyar nép életének egysége és kiegyensúlyozott felépítése”. Jócsik, 1941: 9.

²¹ Uo.

²² A miniszteri tanácsos (a miniszterelnök rendeletére) Bólya Lajos védelmére kelve kiemelte „nemzeti szempontból” való megbízhatóságát: „Bólya kir. Ügyész tudomásom szerint a Csehszlovákia felszámolását megelőző egy-két esztendőben nemzeti szempontból kifogásolható cselekedetet nem követett el, sőt a felvidéki magyarság kultúrmozgalmaiban tevékeny részt vett”. Bólya Lajos érsekújvári kir. ügyész. MNL OL, K28, 20 cs. 1941 – P – 26829 608. M.E.II. Budapest, 1941. december 30.

²³ Filep, 2007.

²⁴ Ezt igazolják egyébként az 1934-es követségi jelentések is, amelyek már a csoporthoz tartozó személyek ideológiai változásait jelezték pl. Dobossy Imre esetében. Ehhez l. MNL OL, K149, PTI 651.f.2./1939-1-9318. 5089/Pol.1934. Prágában élő szlovenszkói magyarok személyi adatai. 1934. június 21.

Tény, hogy az országos értelmiségi elithez tartozó fiatal nemzedék tagjai rövid egy év leforgása alatt sorra beilleszkedtek a magyarországi kulturális, tudományos elitbe. Mindez persze nem jelentette azt, hogy magyarországi (re)integrációjuk problémák nélkül zajlott volna. A Sarló baloldali szárnyának vezető képviselője, Jócsik Lajos például egyenesen arról panaszkodott Móriczról írott cikkében, hogy a nemzedék tagjai kezdetben nem találták helyüket, megosztottak voltak és a hazatérés utáni első időszak komoly identitásválságot jelentett a Felvidék visszatért értelmisége számára. Amiben az új helyzet kihívásai mellett a szélsőjobboldali ideológia korabeli magyarországi térnyerése éppúgy közrejátszott, mint a népi írók mozgalmának visszaszorulása:

„A népi minőségű szellemek rettenetesen szétszóródtak és sokan elhallgattak. Állíthatom, hogy a felvidéki népi minőségű nemzedékből egyedül, egymagam szóltam a folyóiratokban s a lapokban, annak ellenére, hogy sokszor üzenték: jobb lesz hallgatni, vagy teljesen elhallgatni. Az oroszlán barlangjában éltem s egy egész nemzedék igazáért viseltem az ütlegeket. A felvidéki társakat elvesztettem, az anyaországiakat pedig nem lehetett megtalálni, rettenetesek voltak az első évek”²⁵

A visszacsatolást következtében kialakult társadalmi változások az országos értelmiséghez hasonlóan a regionális elitet is számtalan kihívás elé állították. A szociális és gazdasági hátrányok, valamint a közigazgatás Magyarországhoz illesztése – amelyet Komárom esetében a városrészek újraegyesítése még bonyolultabbá tett – olyan nehézségeket hordozott magában, amelyek a helyi elitek számára folyamatos konfliktusforrást jelentettek ebben a – pozitív és negatív értelemben véve – feszültségekkel teljes időszakban.

²⁵ Jócsik, 1943: 666.

IV. Komárom és környéke 1938 őszén

Az első Csehszlovák Köztársaság 1918. októberi kikiáltását követően Komáromot 1919. január 10-én szállták meg a csehszlovák légiók, miközben a város lakossága szinte teljes egészében magyar anyanyelvűnek vallotta magát.²⁶ Csehszlovákia számára azonban a várost átszelő Duna jelentett stratégiaileg biztonságos és jól védhető határvonalat. Felső- és Alsó-Csallóköz pedig főként gazdasági szempontból töltött be jelentős szerepet az új államban.²⁷

Az első bécsi döntés időszakában ismét felértékelődött a határváros szerepe. A település etnikai hátterénél fogva Magyarország számára kezdettől egyértelmű volt Komárom és környéke (Csallóköz) anyaországához való visszacsatolása.²⁸ Ezt tükrözik a komáromi tárgyalások anyagai is, ahol 1938 októberében a magyar és a szlovák delegáció megegyezésre kívánt jutni az új határok kialakításáról. A tárgyalásokra egyébként október 9-én este hét órától került sor Kánya Kálmán és Jozef Tiso vezetésével a balparti városrészhez tartozó megyeházán.²⁹

Más felvidéki településekhez hasonlóan Komáromban és a Csallóközben is a lázas várakozás és az izgatott készülődés közepette zajlottak a visszacsatolást megelőző történések, amelyek mindkét térfélen felfokozták a nemzeti érzelmeket.³⁰ Ahogy arra a helyi eseményekről tudósító *Komáromi Lapok* is utalt, a fegyelmezett állapotot már 1938. szeptember végén felváltotta a türelmetlenség a komáromi lakosság körében.³¹ A feszültség megnövekedése által pedig 1938. október elején a városban még egy rendbontásra is sor került. Komárom hangulatának változásairól és a kialakult feszültségekről olyan felvidéki értelmiségiek is beszámoltak, mint Szombathy Viktor vagy Esterházy Lujza, aki a következő mondatokkal összegezte az októberi tömegmozgalmat: „*A hangulat olyan, hogy minden*

²⁶ Az 1910-es népszámlálás adatai szerint a város 22337 fő lakosságából 19924 személy volt magyar anyanyelvű. De az 1921-es népszámlálás eredményei is azt mutatták, hogy a 17715 főből 13584 magyar volt. Ehhez lásd: Számadó, 2008: 10.

²⁷ Romsics, 2005: 107.

²⁸ Gazdasági előnyöktől indítva a szlovák delegáció Komáromnak Gdansk példájára szabad kikötői státuszt kívánt biztosítani, ez a törekvése azonban nem járt sikerrel. Deák, 2002: 15. A Komáromi járás lakossága még az 1930-as népszámlálás adatai szerint is 80,4%-ban volt magyar nemzetiségű. 66144 lakosból ugyanis 53154 személy vallotta magát magyarnak. Rystveyová, 2017: 51.

²⁹ Október 9-én, vasárnap este 7 órakor kezdődnek Komáromban a tárgyalások Magyarország és Csehszlovákia között. *Komáromi Lapok*, 1938. október 8. 1.

³⁰ A Csallóközben és a balparti Komáromban kialakult feszültségekről, a csehek „rémuralmáról”, az úttorlaszokról, kényszersorozásokról, a társadalmi és gazdasági élet nehézségeiről számolt be a jobbparti városrészben kiadott Komárommegyei Hírlap októberi száma is. Terror, rémuralom Csallóközben és Klapka városában. *Komárommegyei Hírlap*, 1938. október 1. 3.

³¹ „*Az utóbbi egy-két napon azonban mintha elszakadt volna a kötéldegzet, elfogyott volna a csodálatos türelem, csordulig telt volna a pohár. (...) A feszültség közepette azon sem lehetne csodálkozni, ha az évek óta elfojtott vágy, az éveken keresztül eltűrt bánásmód kiváltotta volna ezeket a rendellenességeket a legnyugodtabb lelkekből is. Húsz év bosszú idő, de különben hosszú a kézebbesség kenyerén eltöltött bús esztendő*”. Fegyelem a bizonytalanságban. *Komáromi Lapok*, 1938. szeptember 24. 1.

pillanatban véres incidens robbanhat ki. A Szudétavidék eseményeire emlékeztető módon törtét a tömeg a híd felé, magyarországi testvérei felé, akikhez húszt esztendő után végre szabadon útlel nélkül akar átjutni”.³² A Komáromi Lapok októberi cikke is jól érzékelteti, hogy a feszültségek mögött a revíziós hangulat milyen büszkeséggel töltötte el a komáromi lakosságot, aki húszt év után újra elénekelhette a magyar himnuszt és használhatta ismét a nemzeti szimbólumokat: „Szerdára virradó reggel díszbe öltözött a város. A templomok tornyain, a városházán, a gimnáziumon, a kultúrpalotán s a magánházakon óriási nemzeti színű lobogók díszlenek, a kirakatok ablakai piros-fehérszöld szalagokkal vannak díszítve, sok helyen Horthy Miklós arcképét is kitétték. Az emberek kokárdával a mellükön járnak, az ifjúság magyar nyakkendőt visel. Az autók és kerékpárok szintén nemzeti színekkel feldíszítve futkosnak”. A csütörtöki hetivásárkor pedig a vidéki lakosság is a városba áramlott, hogy nemzeti zászlókat és szalagokat vásároljon. A tudósítás szerint ugyanis – néhány kivételtől eltekintve – a lakosság az összes környékbéli településen kitétte a nemzeti lobogókat.³³ Egy jelentés pedig arról is beszámolt, hogy a magyar diákok az egész Csallóközben közvetlenül a felszabadulás hírére követően nemzeti dalokat énekeltek.³⁴

Bár komolyabb incidensre nem került sor Komáromban és környékén, a társadalmi konfliktusok enyhébb formái más régiókhoz hasonlóan itt sem kerültek el a lakosságot. Elsősorban a – Csehszlovák Köztársaságban tiltott – nemzeti jelképek és szimbólumok viselése következtében éleződött ki az ellentét a csehek és a magyarok között. Több hasonló csallóközi esetről is beszámolt egy 1938. decemberi jelentés. Ezek szinte minden esetben egy-egy személy között kialakult konfliktusokat írnak le, amelyek végkifejletében a magyar lakosság nemcsak nemzete iránti büszkeségét, de bátorságát is igazolta. Egyik alkalommal például „egy megdühödött cseh katona az utcán megtámadott egy serdüülő leányt és reá ordított, hogy vegye le a nemzeti színű szalagot és a kokárdát. De a leány nem hagyta magát és a tolaodó csebet pofon ütötte. Nagy dulakodás támadt, végül jöttek a járőrök és elvitték, - nem a kislányt, hanem a katonát”. Hasonló történetről számolt be annak a kisiskolás fiúnak az esete, akiről egy cseh katona sikertelenül próbálta meg letépni a kokárdát. Azt is megjegyezte a jelentés, hogy a bevonuló magyar

³² Esterházy 2018: 30; Szombathy, 2018: 38–39. Ahogyan Szombathy is utalt rá, úgy Jozef Vican visszaemlékezése szerint is hamar megjelentek a köpönyegforgatás első jelei a komáromi lakosok körében. Ezutóbbi egy Wanz nevű orgonista történetét elbeszélve mutatott rá, hogy egy-egy szlovák milyen könnyen magyarrá változott ebben az időben. Ehhez lásd: Vican, 2018: 31–34.

³³ Komárom lakosságának impozáns megnyilatkozása. Komáromi Lapok, 1939. október 8. 4. Vö: Örömmámor a felszabaduló Komáromban. Komárommegyei Hírlap, 1938. október 8. 1–2.

³⁴ Állítólag még egy regionális – csallóközi népdal keletkezésére is sor került ebben az időben: „Hajnalodik, közeleg a reggel. Itt van Horthy a nagy hadsereggel. Zászlaja piros, fehér, zöld. És hazája a magyar föld. Ezt védi Horthy katonája. Komáromtól nem messze van Prága. Fut a cseblák, az élete drága. Nem kell neki szurony, se golyó, elég lesz a magyar vezényszó, hogyha jön Horthy katonája. Felmentem én a solymosi hegyre, lenéztem én a solymosi völgybe. Beláttam én Szlovákiába, bekialtom, de minden hiába, hogyha jön a Horthy katonája”. MNL OL, K28, 17. d. 1938 – 7 – 17466. 46/1938 Képek a megszállott és felszabadult Csallóközről. Magyarországi tótajkúak magyar királyi kormánybiztosa a M. Kir. Miniszterelnökségnek. 1938. december 7.

katonákat a szlovák községekben általában ellenszenvvel fogadták. Ez pedig az írás szerint – amely valószínűleg nem fedte valóságot – annak a félelemnek volt betudható, miszerint a csehek elnyomták és terrorizálták a szlovák nőket, s így a magyarokkal kapcsolatban is hasonló félelmek voltak.³⁵

Az 1938. október 9–13. között zajló komáromi tárgyalások mindenesetre kudarcra végződtek, hiszen a csehszlovák és a magyar delegáció néhány vitás kérdés miatt nem tudott megegyezni az új határvonal megvonásában.³⁶ A tárgyalások megszakadását követően 1938. november 2-án a bécsi Belvedere palotában egy nemzetközi döntőbíráskodás által húzták meg az új határvonalat. Ennek értelmében Magyarország 11927 km² területet és mintegy egymillió lakost – 84,4%-ban magyar – lakost kapott vissza Csehszlovákiától.³⁷

Ezt követően november elején a Csallóköz visszafoglalására is sor került.³⁸ 1938. november 5-én vonult be a 6. gyalogdandár Komárom városába, egy nappal később pedig maga Horthy Miklós kormányzó is átlépte a határt, hogy személyesen üdvözlje a visszatért várost.³⁹ Komárom más településekhez hasonlóan nagy örömben, díszünnepség keretében üdvözölte a kormányzót. A fogadáson a magyarországi és a szlovákiai magyar politika fontosabb képviselői is megjelentek. A kormányzó nemcsak Magyarország befogadó szeretetéről, de a város hűséges magatartásáról is beszélt az egykori városháza épülete előtt:

„Hozom hazatérő testvéreinknek az egész magyarság szeretetét. Köszöntöm Komáromot, ezt a magyar emlékektől megszentelt várost, amelynek falai az ellenséggel dacoló Klapka honvédeinek hagyományait őrzik. Az idegen uralom nehéz idejében kemény magyarnak lenni becsület dolga. Komárom kitartott magyar becsületében és ma az ősi szent András-templom tornyán újra a mi zászlónk leng.”⁴⁰

Ezek a napok a legtöbb visszatért felvidéki magyarhoz hasonlóan a komáromiak számára is olyan kiváltságos alkalmat jelentettek, amelyet a szlovákiai magyarság egyfajta „második honfoglalásként” definiált.⁴¹

³⁵ Uo.

³⁶ Komárom öt napig a világerdeklődés középpontjában. Történelmi események az ősi magyar város falai között. *Komáromi Lapok*, 1938. október 15. 1–2. A tárgyalások történetéről lásd: A komáromi tárgyalások krónikája, *Komáromi Lapok*, 1938. október 15. 5.

³⁷ Az 1938-as magyar összeírás alapján ezen a területen 1 041 401 lakos élt ekkor, közülük 879 007-en magyarok (84,4%) és 123 864-en szlovákok (11,9%) voltak. Sallai, 2008: 145.

³⁸ Szabó, 2002.

³⁹ A kormányzó bevonulására a Komáromi Lapok ünnepi címlapja is felhívta a figyelmet. Egyúttal felszólította a komáromiakat, hogy minél nagyobb számban vegyenek részt Horthy fogadásán. Komárom Lakosságához! *Komáromi Lapok*, 1938. november 6, 1; A komáromiak még egy verset is költöttek a kormányzó fogadása alkalmából a Kossuth Lajos azt üzenté... dallamára. Erről lásd: Komáromi Tárogató: Komáromi Horthy-nóta (1938). *Komáromi Lapok*, 1938. november 6. 6.

⁴⁰ A felszabadulás mámoros ünnepe. *Komáromi Lapok*, 1938. november 12. 5.

⁴¹ Új élet küszöbén. *Komáromi Lapok*, 1938. november 19. 1.

V. A visszacsatolást követő közigazgatási problémák és társadalmi konfliktusok

A katonai igazgatás 1938. november 10-i bevezetésétől kezdve az anyaország elsődleges célja az volt, hogy közigazgatási, oktatási és gazdasági szempontból is mielőbb a Magyar Királyságba integrálja a visszacsatolt régiót. Ezt nagyban nehezítette, egyúttal pedig a két társadalom közötti feszültségeket és a bizalmatlanságot növelte, hogy az anyaországi és felvidéki lakosság az eltérő politikai berendezkedés következtében a két világháború közötti időszakban szétfejlődött egymástól. A magyarországi „úri” vagy „neobarokk” viselkedéssel szemben az anyaországiak körében sok esetben a felvidéki magyarság „beneši szelleme” keltett félelmet és váltott ki előítéleteket.

A komáromiak körében is akadtak nézeteltérések és feszültségek az elfejlődés következtében fellépő társadalmi frusztrációkból kifolyólag. Ilyen volt például a komáromi lakosság felháborodása Sztranyovszky Sándor volt képviselőházi elnök és földművelésügyi miniszter parlamentbeli megnyilatkozása ellen. A *Komáromi Lapok* novemberi cikkéből ugyanis az derült ki, hogy Sztranyovszky félve a Felvidék visszacsatolásának „nemzetbomlasztó” hatásától és a cseh ideológia beszivárgásától figyelmeztetett az anyaország irányadó szerepére és „*azt mondotta, hogy a Felvidék visszacsatolásából nem az következik, hogy a Beneš Eduárd által inaugurált szellemet és rendet kell irányadónak tekinteni a magyar élet jövődjé számára*”.⁴² Az ügy kapcsán a komáromi lakosság kifejezte tiltakozását és felhívta a figyelmet a pártoskodások társadalombomlasztó hatásaira.⁴³ Ugyanakkor a felvidéki politikusok körében is előfordultak olyan megnyilatkozások, amelyek a „felvidéki szellem” felsőbbrendűségét hangsúlyozták az anyaországi társadalommal szemben. Ilyen volt például Jaross Andor nyilatkozata 1938 decemberében, amelyben a felvidéki magyarság elsőbbségét emelte ki az anyaországiakkal szemben. A felvidéki ügyek tárca nélküli minisztere szerint ugyanis a csehszlovák politika következményeként a kisebbségbe kényszerült közösség körében a társadalmi különbségek lecsökkentek, ezáltal pedig a csehszlovákiai magyarok egy jóval toleránsabb mentalitást sajátítottak el: „*A felvidéki magyarság valamivel előbbre van, mert a hatalom vele szemben alkalmazott ereje legyalulta, közelebb hozta a magyarokat egymáshoz, itt nagyobb az emberközösség. (...) A trianoni Magyarországon szükség van az új közösségi szellemre s a felvidéki magyarság feladata az, hogy kifejlessze Magyarországon azt a közszellemet, amelyet a mai kormány is céljának és programjának vall*”.⁴⁴ Mindenesetre a felvidéki magyarságnak tudatosítania kellett,

⁴² A kormányzó december elsejéig napolta el a képviselőház üléseit. *Komáromi Lapok*, 1938. november 26. 1.

⁴³ Tiltakoznunk kell. *Komáromi Lapok*, 1938. november 26. 1.

⁴⁴ Egyetemes nemzeti programot hirdetett Jaross Andor felvidéki miniszter Érsekújvárott. *Komáromi Lapok*, 1938. december 24. 1.

hogy elsősorban neki kell alkalmazkodnia a Magyar Királyságban kijelölt szabályrendszerhez, amely a közigazgatási átszervezések következtében is számtalan feszültséggel járt együtt.

A kormánynak ugyanis a lehető legrövidebb időn belül kellett a visszacsatolt Felvidék közigazgatását Magyarországhoz igazítani, miközben a megoldandó feladatok mindkét részről sokkal több időt és felkészültséget igényeltek volna. Nagy kérdést jelentett például, hogy a felvidéki területek beintegrálása mellett hogyan kaphat megfelelő szerepet és súlyt a folytonosság elve a konfliktusos helyzetek minimalizálása érdekében. A járások kialakításánál például igyekeztek kontinuitásra törekedni, így a 23 települést magában foglaló Komáromi járás is nagyjából egybeesett az 1918 és 1938 közötti területtel. Az viszont a mielőbbi integrációt támogatta, hogy a katonai közigazgatás ideje alatt az anyaországi járási parancsnokok munkáját olyan megbízható felvidéki személyekkel segítették a Komáromi járásban, mint Bartal Iván polgári osztályfőnök (a későbbi főispán), vagy Koczor Gyula járási közigazgatási előadó.⁴⁵

1939. december 22. után a katonai közigazgatást a polgári közigazgatás és a vármegyerendszer bevezetése váltotta fel a visszacsatolt térségben. A tisztviselők kinevezésére a törvényhatósági bizottságok és a képviselő testületek megalakulásáig ideiglenesen került sor. A Komáromi vármegye irányításával a fent említett Bartal Iván főispánt bízták meg. A vármegyéhez tartozó Komáromi járás vezetését pedig a felvidéki származású Geöbel Károly főszolgabíró látta el. Komárom megyeszékhely és megyei rangú város lett, a két városrészt (Új- és Ókomáromot) azonban még nem egyesítették. A város irányítását egyelőre Fülöp Zsigmond látta el, aki bankigazgatóként ugyancsak a balparti városrészből származott.

A visszatérést követően Komáromban és környékén is rövid időn belül jelentkeztek azok a nehézségek, amelyek komoly kihívások elé állították a helyi vezetőket. A polgári közigazgatás időszakában például meg kellett oldani a város adminisztrációs egységének a megteremtését, hiszen az ügyintézés kezdetben különállóan zajlott a két városban. A polgármester már 1938. december 31-én beszámolt a város közigazgatási átszervezését érintő és a szociális téren jelentkező problémákról. Komárom megye visszaállítása kapcsán kijelentette, hogy „*első feladatunk az új járások közigazgatásának a régi, megyei közigazgatáshoz való hasonlítása*”.⁴⁶

Azt is reálisan látta, hogy mindez egy bonyolult folyamat részeként valósulhat meg, hiszen a hivatalnokok jórésze a magyar közigazgatást nem ismeri: „*Ez természetesen nem*

⁴⁵ Szabó, 2002.

⁴⁶ Komárom vármegye új helyzetéről, új berendezkedéséről nyilatkozik Bartal Iván főispán. *Komáromi Lapok*, 1938. december 31. 2.

történhetik meg minden zökkenő nélkül, hiszen a jegyzőségek vezetői kivétel nélkül olyan hivatalnokok, akik a magyar közigazgatást nem ismerik s a járási tisztviselők túlnyomó része olyan, hogy már hosszabb ideje nem szerepelt a megyei közigazgatásban, noha régebben a magyar közigazgatásban szerepe volt”.⁴⁷ Mindezzel együtt – még ha fennakadásoktól nem mentesen – Komáromban is gyorsan beindultak a közigazgatási átszerveződés folyamatai, hiszen egy 1939. januári komáromi helyzetjelentésben Fülöp Zsigmond már arról tájékoztatót, hogy „az általános igazgatás működése megindult. A Duna jobbparti város tisztviselői megkezdték itt egyelőre ideiglenes működésüket s így most már – bár ideiglenesen – de mégis megfelelő szakképzett tisztviselőkkel rendelkezik a város”.⁴⁸

További problémát jelentett – és az egységes közigazgatás megteremtését is hátráltatta –, hogy szociális és gazdasági téren komoly nehézségekkel küzdött Komárom. Az alacsony bérek, a magas munkanélküliség, vagy a hadi- és aggségélyek elmaradása mind negatív hatással voltak a város közhangulatára.⁴⁹ Eközben a járási szintű jelentésekben rendszeresen visszatérő problémaként voltak jelen az állami hivatalok magatartása körüli panaszok. Ezek a panasztételek a főispáni beszámolók alapján a katonai parancsnokságok részéről merültek fel a magyar értelmiségi fiatalok elbocsátása tekintetében: „A beérkező heti jelentésekből ismételten megállapítottam visszatérő jelenségként azokat a kifogásokat, amelyeket Méltóságod az egyes magasabb anyaországi hatóságok részéről tanúsított magatartással szemben támaszt. Különösen áll ez a katonai parancsnokságok részéről alkalmazott érdemes magyar értelmiségi fiatalok elbocsátása tekintetében” – írta az államtitkár a főispánnak.⁵⁰

Miközben Komárom városában és a járáshoz tartozó községekben közigazgatási megszerveződés jól haladt előre, a képviselő-testületek március elejére megalakultak, az előjárók beiktatására is sor került, a városi és járási helyzetjelentésekből az is látszik, hogy 1939 áprilisában még mindig nem nyertek orvoslást a szociális, gazdasági és közigazgatási háttérű problémák.⁵¹ Sőt, a munkanélküliség folyamatosan növekedett a városban. Az

⁴⁷ Uo.

⁴⁸ ŠA Nitra, f. ŽK, III. 14/1939. Helyzetjelentés a felvidéki törvényhatóságokról. Komárom polgármestere a főispánnak. 1939. január 30. A sajtóban közölt januári nyilatkozatában a város egyesítésének előkészületeiről, Új – és Ókomárom közös feladatairól és az új tisztikar ideiglenes kinevezéséről szintén szót ejtett a polgármester. Emellett a gazdasági helyzetről, valamint a nagyarányú munkanélküliségről is beszélt. Kiemelte a Magyar a Magyarért Mozgalom szerepét e téren, ugyanakkor hangsúlyozta az állandó munkaalkalmak megteremtésének a jelentőségét. Komárom város előtt nagy és szép jövő áll! *Komáromi Lapok*, 1939. január 7. 3.

⁴⁹ A nyomorgók száma a jelentés szerint ugyanis 3500-4000-re tehető ebben az időszakban. A Magyar Folyam Javító Műhelyben és a Dohánybevéltőben is jóval alacsonyabb az alkalmazottak száma, mint a csehszlovák időkben. A kisebb helyi jellegű mozgolódásoktól a lakosság hangulatát mégis kielégítőnek értékelte Fülöp Zsigmond polgármester. Uo. Ehhez hozzá kell tenni, hogy a csehek elvitték a hajógyárból és a dohánybevéltőből is a felszerelést, ezért jóval lassabban lehetett ezekben az üzemekben a munkát újraindítani. Vö: Számadó, 2008: 42.

⁵⁰ ŠA Nitra, f. ŽK, III. 14 biz./1939. Állami hivatalok betöltésénél tapasztalt visszásságok. Az államtitkár a miniszter helyett a főispánnak. 1939. február 10.

⁵¹ A polgármester kinevezte a város új képviselőtestületének tagjait. *Komáromi Lapok*, 1939. március 1. 2.

általános drágaság miatt pedig még egy kisebb, helyi jellegű zúgolódásra is sor került Komáromban.⁵² Sőt, az állásukban meghagyott állami alkalmazottak és az újonnan kinevezett tisztviselők körül is akadtak problémák. Ez derült ki legalábbis a *Komáromi Lapok* március 11-i számából, amely szerint 23 pénzügyigazgatóságnál és adóhivatalnál dolgozott fiatalot bocsátottak el állásából, pedig a katonai parancsnokság novembertől alkalmazta őket. A cikk szerzője aggodalommal jegyezte meg, hogy a felvidékiek elvárják, hogy a megüresedett munkahelyeket helyiekkel töltsék be az ígérek szerint. Majd felhívta a figyelmet, hogy „nemcsak mi, komáromiak [...] ragaszkodunk ahhoz, hogy elsősorban a mi embereinket helyezzék el, juttassák álláshoz, hiszen a képességet s a képesítést könnyen megszerzik”.⁵³

Az elkövetkezendő hónapokban ráadásul olyan országos szintű problémák is társultak a felvidéki közigazgatás átszervezéséhez, melyek a visszatért területrészt hatványozottan érintették. Ide tartoztak a tisztviselők katonai behívását követő bonyodalmak, amelyekről 1939. április 17-én dr. Geöbel Károly a Komáromi járás főszolgabírája tett jelentést: „A kinevezett segédjegyzők közül többen még mindig nem foglalták el állásaikat, mert időközben katonai szolgálatra lettek behívva. A községi segédjegyzők megérkezéséig a községeknél alkalmazott írnokok beosztása tekintetében véglegesen határozni nem tudok, mint hogy a segédjegyzők hiánya folytán több községben oly személyi hiány van, hogy onnét a különben nem rendszeresített írnoki állásból a volt írnokokat el nem helyezhetem”.⁵⁴ Geöbel a problémák megsokszorozódására, tehát a segédjegyzők behívása miatt kialakult alkalmazotti hiányra és az írnokok helyzetének a rendezetlenségére is utalt beszámolójában.

A hivatalnokok kinevezése körüli fennakadások azonban nemcsak a katonai behívások következtében jelentkeztek, hiszen egy „felvidéki testvér” 1939 áprilisában a miniszterelnöknek azt a frusztráló megállapítást tette, hogy „a visszacsatolt felvidéki tisztviselők és tanítók ma sincsenek igazolva. Vajjon mit gondoljanak ezek a szerencsétlen emberek, miért kell a sok rádióígéret után ennyi ideig bizonytalanságban maradniok. Közben ellenségeik, haragosaik állandó áskálódásai izgalomban tartják őket”.⁵⁵ A jelentés ezen kívül arra is kitért, hogy nem csupán az

⁵² ŠA Nitra, f. ŽK III. 14 biz./1939. Helyzetjelentés a felvidéki törvényhatóságokról. Komárom város polgármestere a főispánnak. 1939. április 29.

⁵³ A cikk végén viszont a következő hivatalos közleményről tudósítottak: „A Magyar Távirati Iroda jelenti: A visszacsatolt Felvidéken a katonai közigazgatás ideiglenesen töltötte be az állásokat. Ezek az ideiglenes alkalmazások most megszűnnek, ami az érdekeltek körében azt a hitet keltette, hogy végleges alkalmaztatásuk lehetetlenné vált. Illetékes helyről közlik, hogy a felvidéki állásokkal kapcsolatban a státusz-megállapítás most van folyamatban és az igazolási eljárások is csak most kezdődnek meg. Az illetékesek törekvése az, hogy az eljárások befejezése után az összes lehetőségeket kimerítve, segíti elhelyezkedésbe mindazokat, akik erre a visszacsatolt területen joggal számíthatnak. Az elhelyezkedési lehetőségek szempontjából természetesen az ország egész területe számításba jön”. Miért bocsátják el a komáromi fiatal szellemi munkásokat az állami alkalmazásból, ha már egyszer felvették őket? *Komáromi Lapok*, 1939. március 11. 5.

⁵⁴ ŠA Nitra, f. ŽK III. 14 biz./1939. Helyzetjelentés a felvidéki törvényhatóságokról. Geöbel főszolgabíró a főispánnak. 1939. április 17.

⁵⁵ MNL OL, K28, 17. d. 16475/1939. „Egy felvidéki testvér” beadványa. A miniszterelnöknek egy felvidéki

igazolások, de a fizetések késedelme is problémát okozott a hivatalnokok számára, mely véleménye szerint egyre kiszolgáltatottabbá tette őket a szlovák propagandának.⁵⁶ A város július 15-ig egyesítését követően sem volt megfelelően rendezve az újonnan alkalmazott, illetve állásukban meghagyott hivatalnokok ügye.⁵⁷ Ezt igazolja azoknak a pénzügyigazgatósági tisztviselőknek az esete, akiket korábban már egy alkalommal elbocsátottak állásukból, de Komárom lakosságának tiltakozását követően visszakerültek hivatalukba. A huszonegy fiatal azonban június elején ismét elbocsájtottak, s ekkor már ígéretet sem kaptak visszahelyezésükre. Ahogyan az írás megjegyzi, „minden magyarázat nélkül, előzetes felmondás nélkül egyik napról a másikra kellett elhagyniuk állásukat”. Az írás ugyanakkor megjegyzi, hogy a hivatalnokok azzal együtt kerültek ismét az utcára, hogy korábban a Felvidéki Minisztériumban is eljárak ügyükben, s egyikük magyarsága kapcsán sem merült fel probléma. Azt is megjegyezte az írás, hogy „most teszik éppen őket félre, ugyanakkor, amikor pedig talán mások, igen sokan, akiknek magyarsága az elnyomás idejében s most is kritika tárgya lehetne, nyugodtan bent maradhatnak állásukban”.⁵⁸

Bár a felvidéki közigazgatás megszervezése folyamatosan haladt előre, a problémák végigkísérték az 1939-es évet.⁵⁹ Ezt a magyar közigazgatás adminisztrációs nehézségei tovább bonyolították.⁶⁰ Az újonnan megválasztott polgármesternek, Alapy Gáspárnak az év végi beszámolója ugyancsak rávilágított a közigazgatás megszervezését érintő bonyodalmakra. A tisztviselői kinevezések korlátozásai miatt például gyakori jelenség volt, hogy néhány tisztviselő alacsonyabb fizetési osztályba került és korábbi címét sem tarthatta meg. A pótitelmenyek által viszont ezekben az esetekben is igyekeztek megfelelő megoldást találni az érintettek számára. Ebben a közigazgatás megszervezésének problémái mellett a balparti városrész adóssága és szociális hátrányai is közrejátszottak. A jogszabályokban való járatlanságot pedig szintén fontos problémaként említette Alapy, aki reményét fejezte ki a gondok rövid időn belüli rendezésére.⁶¹

testvér. 1939. április 12.

⁵⁶ Uo.

⁵⁷ A városeyesítés nehézségeiről, a tisztviselői kinevezések nehézségeiről lásd Városeyesítés. *Új Komárommegyei Hírlap*, 1939. május 6. 3.

⁵⁸ Huszonegyen ismét az utcára kerültek! *Komáromi Lapok*, 1939. június 3. 4.

⁵⁹ A közigazgatás ügymenetében folyamatos (de minden bizonnyal lassú) javulás volt megfigyelhető Komárom vármegyében. A közigazgatás ügymenetében a javulás állandó. *Új Komárommegyei Hírlap*, 1939. május 13. 3.

⁶⁰ A vármegyei közigazgatási bizottság rendes ülésén például az alispán a közigazgatás túlterheltsége miatt panaszkodott, amely a közeljövőben – főként a segédhivatalokban – létszámemeléssel jár. Ülést tartott a vármegyei közigazgatási bizottság. *Komáromi Lapok*, 1939. november 18. 2. Teleki Pál miniszterelnök ez utóbbi probléma leküzdése érdekében a végleges megoldás helyett a lépésről lépésre való haladásra hívta fel a figyelmet. Emellett pedig fontosnak ítélte az adminisztráció lecsökkentését és az aktarendszer leépítését is. Gróf Teleki Pál miniszterelnök nagy beszédet mondott a megajánlási törvényjavaslat képviselőházi vitájában. *Komáromi Lapok*, 1939. december 9. 1.

⁶¹ Komárom város közigazgatása és gazdasága 1939 év végén. *Komáromi Lapok*, 1939. december 23. 4.

Az 1939-es évet nemcsak a közigazgatással járó feladatok kísérték végig, de az anyaországi magatartás és a felvidéki szellem közötti konfliktusokat sem sikerült teljes egészében felszámolni ez időszakban. Ezt igazolta például egy komáromi mikrokonfliktus leírása a *Komáromi Lapok* 1939. novemberi cikkében, amely egy anyaországi „méltóságos úr” és egy felvidéki kereskedő találkozását írta le. A cikk megjegyezte, hogy Holota János képviselő is kitért beszédében az „urizáló” anyaországi mentalitásból fakadó feszültségek megoldására: „Ha a bürokrácia megnövekszik, azt meg kell nyirbálni. Rendeletet kellene kibocsátani, ami az összeolvadást (a Felvidéki és az anyaországi közt) elősegítené. A rendelet szerint a Felvidéken legalább öt évre meg kellene tiltani a monokli viselését”.⁶²

⁶² G. J.: A megrendítő monokli, *Komáromi Lapok*, 1939. december 2. 6.

VI. A nemzethűségi eljárás kritériumai a Komáromi járásban

A visszacsatolást követően nemcsak az állami hivatalok betöltésénél, de többek között szociális juttatások terén is kulcsszerepet kapott a felvidékiek körében a nemzeti megbízhatóság elve. Eszerint döntöttek el ugyanis, hogy a „magyar időkben” ki mindenki részesülhet a „köz-kenyeréből”. Ahogyan azt Csilléry Edit is megfogalmazta tanulmányában: *„ezek alapján dönt el, hogy ki kaphatott tisztes nyugdíjat, iparendélyt, szociális támogatást vagy földet. Nem csak bizalmi vagy magasabb társadalmi presztízssű állásokért folyt a harc, hanem megbízhatóság és nemzethűség alapján dönt el az is például, hogy ki lehetett bába, erdészeti napibéres, szolga, vonatfűkező vagy éppen útkaparó”*.⁶³

Tény, hogy a magyar állam számára különösképp nagy jelentősége volt, hogy a visszatért területeken nemzetileg kifogástalan, államhű hivatalnokok kerüljenek a tisztviselői pozíciókba. Ez a szempont nem volt ismeretlen a csehszlovákiai magyar közalkalmazottak számára, hiszen a trianoni államváltást követően Csehszlovákia hasonló módon megkövetelte az államhűséget a magyar közalkalmazottaktól. Ennek megtagadása esetén (melyet egyébként államellenes demonstrációnak minősítettek) a tisztviselői állások betöltése lehetetlenné vált, az alkalmazásban lévő hivatalnokokat pedig elbocsátották állásukból.⁶⁴ A pozíciókból kihullott, 1938-ban még aktív életkorú felvidéki hivatalnokok abban bíztak, hogy az első bécsi döntést követően a magyar államtól kárpótlásként – feltételek nélkül – visszakaphatják állami pozíciójukat a hivataluktól megfosztott tisztviselők. Csakhogy Magyarország részéről a szakmai megbízhatóság mellett a hivatalban maradás és a megüresedett állások betöltésének egyik legfontosabb előfeltételét a csehszlovák időkben tanúsított „becsületos magyar nemzeti magatartás” jelentette, amelyet minden esetben igazolni kellett. Ez természetesen nem változtatott az úgynevezett őslakoselven, amely alapján a közigazgatásban igyekeztek a helyi lakosságnak pozíciót biztosítani. A csehszlovák érában elbocsátott tisztviselők pedig még nagyobb előnnyel indultak a pozícióért.⁶⁵ Az

⁶³ Erről bővebben lásd: Csilléry, 2014.

⁶⁴ Nagyrésztük mégis megtagadta az eskütételt, amit a csehszlovák hatóságok az állam elleni demonstrációnak minősítettek, s az esküt megtagadókat állásukból elbocsátották. Az új állam iránti lojalitást nem vállalók többsége önként vagy kényszerből Magyarországra távozott. Ráadásul Csehszlovákiában az állampolgárságot a községi illetőséghez kötötték, viszont nem ismerték el a Magyarországon alkalmazott hallgatólagos illetőségszerzést, tehát a korábbi magyar törvényi állapotot. Emiatt sokan rövidebb-hosszabb idő múltán a jogbizonytalanság állapotába kerültek, ami gyakran az országból való kiutasítással ért véget. Turczel, 1967: 21.

⁶⁵ Ilyen volt például a komáromi Rózsa Irén városi napidíjas, akit még a csehszlovák időkben nyugdíjaztak létszámcsokkentés miatt 13 év hűséges szolgálatot követően. Pártpolitikai érdekekből pedig állítólagosan egy gyakorlatlan személy került a helyére. Miután Rózsa kérelmezte állásba való visszahelyezését, a polgármester a fenti okoknál fogva újra kinevezte őt a napidíjas állásba. ŠA Nitra, pob. Komárno, f. MM Komárno, 2898/1940. Rózsa Irén ny. városi napidíjas kérelme állásba való visszahelyezése tárgyában. Komárom thj. szab. kir. város törvényhatósági kisgyűlése (főjegyző) a polgármesternek. 1940. április 17.

viszont ugyancsak tény, hogy Magyarország számára a felvidéki érdekek előtérbe helyezését általában megelőzte a szakmai megbízhatóság és a nemzeti becsületesség szempontja.

A nemzeti megbízhatóságot a nemzethűségi igazolások által kívánták bizonyítani, melyet kezdetben az ún. nemzeti tanácsok adtak ki. Teleki Pál kormányfővé választásával párhuzamosan 1939 elején a fenti testületeket felváltották az ún. igazolóbizottságok. A közigazgatási alkalmazottak átvilágítási folyamatának változásáról a javaslatot Jaross Andor, a felvidéki tárcanélküli miniszter nyújtotta be a minisztertanács január 20-i ülésén.⁶⁶ Az úgynevezett igazolóbizottságok, amelyek a személyes átvilágításokat követően nemzethűségi igazolásokat adtak ki, ennek megfelelően jöttek létre 1939 elején.⁶⁷ A Jaross Andor által felügyelt bizottságok igyekeztek nemzeti és erkölcsi szempontból – az Egyesült Magyar Párt (EMP) érdekeit figyelembe véve – megfelelő felvidéki személyeket a pozíciókban megtartani, illetve odajuttatni.⁶⁸

Csilléry Edit szerint az igazolóbizottságok szempontjai látszólag egyértelműek voltak. Az eljárások azonban a Komáromi járás eseteiben is gyakran rámutattak, hogy a mindennapi gyakorlat sok esetben felül- vagy átírhatta a „szabályokat”: *„A szempontrendszer egymásba szövődő elemei a nemzetiség, a politikai orientáció, a szervezeti tagság, a nyelv, a rokonság, a beosztás, az életkor, a vallás, az erkölcsi viselkedés, és bár a rendelet nem tartalmazza, a szociális igazságosság”*.⁶⁹

Ezzel együtt, ahogyan arra Simon Attila is rámutatott, a több mint 11 ezer átvilágított felvidéki közül a nagy többség mindenféle nehézség nélkül átment a megbízhatósági vizsgán.⁷⁰ Természetesen előfordult, hogy egy-egy személyt nem igazoltak, amely sok esetben közfelháborodást is kiváltottak a Felvidéken és az anyaországiak nagy tömegű beáramlásának félelmét vetítette előre.⁷¹ Mindenesetre a többi csallóközi (somorjai és dunaszerdahelyi) járáshoz hasonlóan, a komáromi község vezetői is nagyrészt magyarok voltak és a helyükön maradtak a visszacsatolást követően.⁷² Ezt igazolják azok az 1938 végén történt nyomozások, amelyek a „köz- és egyéb szolgálatokban visszamaradt egyének” nemzethűségének és politikai megbízhatóságának kérdését vizsgálták a járásban.⁷³ A „cseh

⁶⁶ Simon, 2014: 88.

⁶⁷ Az igazolóbizottságok tagjait egy elnök, négy bizottsági tag és négy póttag alkotta. Az elnök kormányzathoz közeli személy volt, a bizottsági tagokat pedig köztisztviseltekben álló helyi személyek alkották. Az illetékes miniszter nevezte ki a tagokat. A bizottságok döntései ellen pedig lehetséges volt fellebbezni. Uo. 89.

⁶⁸ Az igazolások folyamatáról bővebben: Csilléry, 2014.

⁶⁹ Uo. 21.

⁷⁰ Simon, 2014: 90.

⁷¹ Csilléry, 2014: 15.

⁷² Szabó, 2002.

⁷³ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 24 biz./1938. Megbízhatatlan egyének ügye. Magyar Királyi II. hadtestparancsnokság (nyomozó csoport parancsnokától) Magyar Királyi Járási katonai parancsnokságnak. 1938. dec. 19.

uralom” idején a főszolgabíró ugyanis mindössze nyolc személyt nyilvánított megbízhatatlannak a járásban kommunista támogatás, agrárpárti tagság vagy éppen a csehszlovák hivatalokkal való együttműködés okánál fogva. Közülük többen az izraelita hitközség tagjai – vagyis zsidók – voltak.⁷⁴ Az is előfordult, hogy téves információk alapján ítélték meg egy-egy személyt. A hibákat természetesen igyekeztek korrigálni, a megbízhatatlan egyéneket pedig azonnal eltávolították a hivatalból.

A megbízhatatlan személyek listáján volt például Holczer István ekeli írnok, aki a jelentés szerint kommunista párttag volt és „*a csehek alatt a magyarokat gyűlölte*”.⁷⁵ Hárman pedig az izraelita hitközség tagjaiként a cseh államvédelmet támogatták és bizalmi embernek számítottak az első Csehszlovák Köztársaságban.⁷⁶ Egyikükről (Vajda Sámuel zsidó jegyzőről) például a következőket jegyezték fel: „*Nevezett mint körjegyző a volt cseh kommunistákat erősen támogatta, a magyarság ellen agitált, éjnek idején a lakosság között magyar elleni gyűléseket rendezett, ezért a lakosság nagy része a jegyzőnek a községből való azonnal eltávolítását kéri*”.⁷⁷

A kommunista tájékozódás mellett a kormánypárti tagság is összeegyeztethetetlen volt a nemzeti becsületességgel. Ez utóbbi azonban az állami alkalmazottak esetében az első Csehszlovák Köztársaságban az érvényesülés zálogát is jelentette a magyarok számára. De a cseh nemzet túlzott mértékű támogatása sem volt elfogadható, amely a pedagógusok esetében valószínűleg jóval nagyobb jelentőséget kapott. Ezt igazolja Németh Lajosné szül. Korsói Karolina nagymegyeri tanítónő esete, aki például „*előszeregettel rendezett cseh nemzeti ünnepeket a gyermekekkel. 1934. 10. 28-án azt a kijelentést tette, hogy a magyar himnusz már többet nem lesz. A cseh nemzetvédelmi célra havi fizetéséből 50-50 cseh koronát ajánlott fel*”.⁷⁸ Utólagos megjegyzések alapján egyébként megállapítható, hogy a Holczerrel kapcsolatos jelentés tévesnek bizonyult. Ezzel együtt továbbra is megfigyelték a később segédjegyzővé kinevezett ekeli hivatalnokot. A három izraelita vallású személyt pedig azonnal elbocsátotta a katonai hatóság az állásából.

Már fentiekben is szó esett róla, hogy a felvidéki hivatalnokok igazolási eljárásai még 1939 áprilisában is javában zajlottak. A Komáromi járáshoz tartozó jelentések is azt

⁷⁴ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 24 biz./1938. Pl. Németh Lajosné cseh uralom alatti magatartása. Jegyző úrnak a főszolgabírótól. 1939. január 31.

⁷⁵ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 24 biz./1938 Kimutatás a Komáromi járás területén lakó megbízhatatlan egyénekről. Magyar Királyi II. hadtestparancsnokság (nyomozó csoport parancsnokától) a Magyar Királyi Járási katonai parancsnokságnak. 1938. december 19.

⁷⁶ Közéjük tartozott Dr. Róth Nándor nemesócsai lakos, aki egyébként zsidó körorvos volt. Vele kapcsolatban a következőket jegyezték fel: „*Nevezett cseh államvédelmi célra adakozott ismeretlen összeget.*” Holch Emil pedig szintén izraelita vallású gútai tisztviselő volt. Azt írták róla: „*Nevezett a csehek B. egyéne volt és a cseh nemzetvédelmi alapra adományozott*”. Uo.

⁷⁷ Uo.

⁷⁸ Uo.

mutatják, hogy a viszonylagos gyors intézkedések ellenére az átvilágítások és a közigazgatási átszervezés sem haladt előre megfelelő ütemben. A Komáromi járáshoz tartozó római katolikus papok magatartásának információját a főszolgabíró például 1939 májusában küldte el a főispánnak. Mindenesetre ez a beszámoló is jól mutatta, hogy a lelkészek nagy része nemzeti szempontból kifogástalan volt a két világháború közötti csehszlovák időben. A járás területén működő kilenc római katolikus lelkészből ugyanis egyedül a keszegfalvai Poór Sándor ellen emeltek nemzeti kifogást, ezért őt a plébániáról elhelyezték.

Poór Sándor ügyével – majd elbocsátásával – kapcsolatban a főszolgabíró kifejtette a főispánnak, hogy a plébános a „megszállás” után közvetlenül „*a szükségesnél sokkal inkább alkalmazkodott a cseh hatóságok csebesítő törekvéseihez*”.⁷⁹ Ez pedig többek között a helyi egyházi pecséthasználattal vélték bizonyíthatónak: „*Az egyházi pecsétre a magyar Keszegfalva mellé rávéssette a tót „Belična-Ves” nevet, amit még a csehszlovák hatóságok sem használtak volna*”. Ezenkívül felróták neki, hogy megtagadta az istentisztelet tartását Szent István napon, illetve azokat a tanítóknak a megválasztását támogatta, „*akik tótul tudnak*”. Mindemellett a magyar kultúra felépítése ellenében is számos lépést tett. A magyar párti gyűlésektől az embereket igyekezett távol tartani, ezzel szemben a kommunista gyűléseken részt vett. A főszolgabíró azt is tudomására hozta a főispánnak, hogy Poór Sándor plébánost a felettes egyházi hatósága már elhelyezte.⁸⁰

A 12 református lelkész közül pedig egyedül az ekeli Tuba Károly ellen folyt fegyelmi eljárás, de mindössze egyházi okból kifolyólag. Sohár Kálmán megyercsi lelkész esete pedig rávilágít, hogy az igazolási ügyek mögött sokszor olyan személyes indokok bújtak meg, amelyek utólagos vagy többszöri vizsgálat alapján derültek ki. Ez is azt mutatta, hogy önmagában véve a magyarellenes politikai vagy egyesületi tagság kevés volt az igazolás megtagadásához. Egyetértünk Csilléry Editnek a csehszlovák idők egészére kiterjedő vizsgálatot kiemelő megállapításával: „*...az igazolás alá kerülő személyek magatartását azoknak a körülményeknek, azoknak a külső kényszerítő hatásoknak a szemszögéből is kell vizsgálni, melyek között az igazolandó személyek az elmúlt 20 esztendő alatt éltek és amelyeknek ki voltak téve*”.⁸¹ Ilyen volt például egy-egy magyar személy agrárpárti tagsága, amely gyakran a megélhetéshez kapcsolódó szempontok és egyéb személyes „kényszerhelyzetek” alapján jött létre.

Sohár Kálmán megyercsi lelkészről például feljegyezték, hogy ő „*az agrárpártnak volt tagja és az agrárpárt érdekében bizonyos cikkeket is írt az agrárpárt által kiadott naptárban*”. Utóbb

⁷⁹ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 39 biz./1939. Lelkészek magatartása. Főispán úrnak a járás főszolgabíró úrtól. 1939. máj. 26.

⁸⁰ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 40 biz./1939. Poór Sándor Keszegfalva. Főispán úrnak a főszolgabíró úrtól. 1939. július 10.

⁸¹ Erről lásd a következő forrás alapján: MNL OL, K28, 57. cs. 101. t. 1941-B-15827; Csilléry, 2014: 22.

viszont az is kiderült róla, hogy mindez állampolgári problémái miatt történt. Vagyis annak érdekében írta meg cikkeit, hogy ne utasítsák ki Csehszlovákiából, és kongruai illetményeit folyósítsák számára. A kiszolgáltatott helyzetben lévő Sohár tehát ezekkel az írásokkal a legfelsőbb közigazgatási bíróság előtt azt kívánta igazolni, hogy „nem vétett a cseh-szlovák állameszme ellen, hanem minden tekintetben lojális állampolgár igyekezett lenni”. A jelentés egyébként Sohárt azzal a megjegyzéssel is igyekezett a „vád” alól felmenteni, hogy nem vett részt aktívan a csehszlovák politikában.⁸²

Ivanics Andor esete, akiről egyébként nyugdíjkérérelme ügyében kértek jelentést, szintén azt bizonyította, hogy az Agrárpárthoz való becsatlakozás nem feltétlenül jelentette egy-egy személy magyarellenességét. Ivanicsról a főszolgabíró a főispánnak például feljegyezte, hogy az 1919-20-as években részt vett a magyar szervezkedésekben és ilyen szempontból mindig meg lehetett benne bízni: „Ezek alapján Ivanics tényleg több olyan megbízatást teljesített, amely a magyarság akkori szervezkedésével állott összeköttetésben. A Dunán és Órszűzfalu község határában folytatott titkos átkeléseket Ivanics Andor útján bonyolítottuk le és a csallóközi járás alsó felében Ivanics Andor szervezte be az embereket a mozgalomba”. Majd azt is hozzátette, hogy órszűzfalusi ismerőse szerint soha nem fordult a mozgalom ellen, és nem árulta el az abban résztvevő egyéneket. Az Agrárpártba való bekapcsolódása pedig véleménye szerint mindössze azért történt, mert csupán így tudta elérni „azt, hogy a szervezetet tartozásaiért vállalt felelősségük alól mentesültek, és pedig úgy maga Ivanics Andor, valamint mindazok az órszűzfalusi gazdák, akik a szervezetet igazgatóságában részt vettek”.⁸³

Tehát ahogyan láttuk, a nemzeti megbízhatatlanság vádjá mögött sokféle szempont állhatott. A megbélyegzett tisztviselők legtöbb esetben nem helyezkedtek szembe saját nemzetükkel, csupán valamilyen módon együttműködtek a kommunista, vagy csehszlovák pártok érdekeivel. Ezt igazolta dr. Csemez Pál nagymegyeri orvos esete is, akit azért tartottak megfigyelés alatt, mert a lakásán a főszolgabíró szerint „esténként a legkülönbözőbb társadalmi állású emberek, - köztük több róvott múltú egyén is, szokott összejönni”.⁸⁴

Ugyanakkor érdemes leszögezni, hogy a nemzethűségi igazolásnak nem volt előfeltétele a magyar nemzetiség. Bár igaz, hogy a felvidéki vármegyei tisztviselők és egyéb alkalmazottak arányát 96,65%-ban magyar nemzetiségűek alkották.⁸⁵ Akadt azonban

⁸² ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 39 biz./1939. Lelkészek magatartása. Főispán úrnak a Komáromi járás főszolgabírájától. 1939. május 26.

⁸³ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 121 biz./1939. Ivanics Andor ellátási előlege. A főszolgabíró a főispánnak. 1939. október 7.

⁸⁴ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 46 biz./1939. biz. Titkos összejövetelek Nagymegyerén. Csendőr Örs Parancsnoknak dr. Geöbel főszolgabíró. 1939. április 15.

⁸⁵ Csilléry, 2014: 16.

kivételes eset a Komáromi járásban is. A fennmaradt jelentések szerint – főként a tanítók körében – maradtak olyan szlovák nemzetiségű állami alkalmazottak (például a gútai Bastrnák Ferencz vagy a csicsói Rudinszky Lukács segédjegyző), akik ellen nemzeti megbízhatóság tekintetében semmilyen kifogás nem merült fel.⁸⁶ A főszolgabíró szerint a fenti személyek nem vettek részt szlovák nemzetiségi mozgalomban és arról sem volt tudomása, hogy „magyarellenes irányzatban dolgoztak volna, sőt éppen ellenkezőleg, különösen a községi közigazgatásnál alkalmazottakról az általam végzett nyomozás azt igazolta, hogy mindig a legrendesebben viselkedtek és ahol lehetett a magyar embereknek segítségükre voltak. Egyetlen ember ellen merültek fel kihágások, éspedig Saskó Tibor volt nagymegyeri postafőnök ellen, aki azonban már nincs hivatalában, Nagymegyerről Komáromba helyeztetett át”.⁸⁷

⁸⁶ A főszolgabíró 1939. július 25-én azt is leírta a főispánnak, hogy a Komáromi járás lelkészei, ügyvédei és a vezető pozícióban lévő értelmiségiek közül „olyan nincs, akinek nem magyar állampolgársága kétségen kívül megállapítható lenne”. Ezenkívül azt is megjegyezte, hogy a kisebb hivatalokban lévő személyek közül – főként a tanítók – néhányan szlovák nemzetiségűnek vallották magukat: „éspedig Klacsánszky Gyula, Csallóközáranyos-Nagylél, Jablonszky Tibor Zsemlekes, Domány Tibor Nemesócsa-Szántóér, Nagy Erzsébet Violin-pusztá, Mikó Zsigmond Csallóközáranyos, Bolczek Jenő Gúta és Fridomszky Károly Gúta-i tanító”. Valamint hozzátette, hogy szlováknak vallotta magát még a csicsói Rudinszky Lukács segédjegyző, a gútai Bastrnák Ferencz segédjegyző, Ehrenberger Ferenc keszegfalvai községi írnok, Benninghaus József gútai, valamint Terstyánszky Győző keszegfalvai községi írnokok. ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno 82 biz./1939. Szlovák nemzetiségi mozgalomban résztvevő személyek állampolgársága és tevékenysége. A Komáromi járás főszolgabírájától a főispánnak. 1939. július 25.

⁸⁷ Uo.

VII. Társadalmi konfliktusok és a nemzeti megbízhatóság kérdése

Már fent is utaltunk rá, hogy a nemzeti megbízhatóság szempontrendszerét gyakran felülírta egy-egy hétköznapi „kényszerhelyzet”, amely tovább bonyolította a felvidéki közigazgatási átszervezések folyamatát. Ez pedig sok esetben generált helyi konfliktusokat a hivatalnokok körében, amely főként abból fakadt, hogy a nemzeti becsületesség elve nemcsak pozitív irányba, de negatív értelemben is kihasználhatóvá válhatott és akár a személyes bosszúállásra is lehetőséget adott. Ilyen jellegű feszültségekre a hivatalnokok körében a visszacsatolást követően elsősorban nem az „anyások” és a felvidéki tisztviselők között került sor – az előfeltételezésekkel ellentétben –, hanem a felvidéki hivatalnokok körében.

A pozitív diszkrimináció lehetőségét mutatja, hogy a Komáromi járás jelentései szerint a nemzethűség szempontja néhány esetben felülírhatta akár a szakmai kompetenciákat is. Ez történt például a fent említett Holczer István és Horváth Lajos írnokok esetében is, akik előtt nemzeti megbízhatóságuk következtében nyílt meg a felemelkedés lehetősége. Mindketten magyar nemzetiségűnek és magyar anyanyelvűnek vallották magukat, „tősgyökeres” magyar születésűek voltak, s a cseh időkben elszenvedett sérelmek miatt a főszolgabíró szerint mindezért kárpótlásul a jegyzői tanfolyam elvégzését követően segédjegyzőkké válhattak.⁸⁸

Néhány esetben viszont a nemzethűség elve a tisztviselők ellen felhozott panasz „kitermelésének” eszközeként szolgált. Így volt ez nemcsak Saskó Tibor nagymenyéri postastisztviselő esetében, de Beszédes Lajos csicsói körjegyző ellen 1939 decemberében felhozott panasztételben is. A komáromi születésű Beszédes Lajos egyébként nemcsak főjegyző, de ismert magyar cserkészvezető, a magyar nyelvű cserkésztisztiszi tanfolyam megszervezője volt, aki megírta a csehszlovákiai magyar cserkészvezető-képzés történetét a kezdetektől 1938-ig.⁸⁹

A névtelen lakosok, akik egyébként „terrorizáltak”-ként definiálták magukat, Beszédes Lajosnak például azt rótták fel, hogy nemcsak „tót”, de zsidó nőt vett feleségül, aki ráadásul nem beszélt magyarul. A körjegyző egyébként később megjegyezte, hogy a probléma forrása az volt, hogy a faluban a levante otthont a régi jegyzőlakban helyezte el. A panasztevők viszont saját hűségüket és egykori sérelmeiket felhasználva hangoztatták

⁸⁸ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 1204 adm./1939. A visszacsatolt felvidéki jegyzőségek alkalmazottai személyi és szolgálati adatainak bejelentése. Dr. Geöbel főszolgabíró az alispánnak. 1939. június 20.

⁸⁹ PIM Névtér.

Beszédes „magyarellenes” magatartását, utalva a cseh időkben nyert hivatali megbízatására: „A cseh-rabság ideje alatt nem azért szenvedtünk és küzdöttünk magyarságunkért, hogy ilyen pimaszokkal tiszteljenek meg bennünket. Kik a minket nyomorító cseh uralom idején busás hivatalokhoz jutottak és ezeknek még van merszük úton-útfélen hangoztatni és a nép előtt mondogatni, hogy mennyit szenvedtek magyarságunkért”. Beszédes Lajos csicsói körjegyző ügyében, aki egyébként saját maga ellen kért fegyelmi vizsgálatot, a főispán a fegyelmi eljárás elrendelésére egyáltalán nem látott okot. Egyébként maga a főszolgabíró is hasonlóképp nyilatkozott a főispánnak és hangsúlyozta, hogy az ügy az érdekeltek érzékenysége miatt alakulhatott ki. A feljelentők nemcsak Beszédest, de a fent említett Rudinszky (segédjegyzőt) is elmarasztalták szlovák nemzetisége miatt. Majd sértő megjegyzéseikkel zárták a levelet, amelyben hangsúlyozták a cseh időkben elszenvedett sérelmeikért elvárt kárpótlást: „Nekünk nem tiszta és kevert vérű – tót – jegyzők kellene, hanem tisztességes, nyílt, őszinte és barátságos emberek, akiket csakis a saját vérünkbeliekből kaphatunk, nem pedig talpnyaló és rafinált elnyomók, hanem becsületes nyílt őszinte és barátságos úriemberekre van szükségünk. A cseh-rabság ideje alatt nem azért szenvedtünk és küzdöttünk magyarságunkért, hogy ilyen pimaszokkal tiszteljenek meg bennünket. Kik a minket nyomorító cseh uralom idején busás hivatalokhoz jutottak és ezeknek még van merszük úton-útfélen hangoztatni és a nép előtt mondogatni, hogy mennyit szenvedtek magyarságunkért”.⁹⁰

Hogy a nemzethűség kérdésével is vissza lehetett élni, nemcsak a fentiek bizonyítják, de a főszolgabíró által a főispánnak küldött jelentés Petrovszky (Berényi) Kálmánról, aki korábban Őrsújfalusi jegyző volt. Petrovszky ellen ugyanis kifogásolva annak nemzeti magatartását – állítólag több feljelentés is érkezett Komárom-Szentpéter községből Oláh Gábor részéről, amelyek azonban nem igazolódtak. A főszolgabíró ugyanis a következőket jegyezte meg ennek kapcsán: „Petrovszkyt régebb óta ismerem, de arról, hogy magyarellenes magatartást tanúsított volna, tudomásom nincs. A katonai járási parancsnokság által lefolytatott vizsgálat adataiból tudom, hogy a legtöbb tanú, akire Oláh Gábor hivatkozott kiballgatása alkalmával, mit sem tudott Petrovszky magyarellenes viselkedéséről. [...] Vizsgálódásaim alapján az a meggyőződésem, hogy Petrovszky ellen személyes bosszú alapján indult meg a hajsza Szentpéteren”.⁹¹

A személyes bosszú volt az indítványozója a Saskó Tibor nagymegyeri postaisztviselő ellen kialakult ügynek is, akit feljelentett a lakosság. A következőket panaszolták el róla a helyiek: „A cseh uralom alatt tevékenyen közreműködött a községben a szlovák iskola létesítése ügyében. Házról-házra járva gyűjtötte a szlovák iskola felállítását óhajtókat. Morva Imre

⁹⁰ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 3 biz./1940. Beszédes Lajos becsületsértés. (A „terrorizáltak” levele Beszédes körjegyzőhöz. 1939. december 7.)

⁹¹ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 63 biz./1939. Petrovszky Kálmán volt Őrsújfalusi és Bocz Béla volt lakszakállasi jegyzők személyi és szolgálati adatainak a bejelentése. A Komáromi járás főszolgabírájától a főispánnak. 1939. június 9.

és Németh Vince nagymegyeri lakosokat feljelentette, mert rádión adott magyar Himnuszt hallgatták. Morvát a feljelentés nyomán meg is büntették. [...] Nagymegyer községben Saskót gyűlöli a lakosság. Áthelyezése kívánatos volna”.⁹² A főszolgabíró kivizsgálta az ügyet és valószínűnek látta, hogy egy-két Saskóra haragvó ember személyes és elfogult nyilatkozatáról volt szó.⁹³ Hasonló félreértések által kerülhetett sor Benninghaus József községi írnok elleni – nemzetiségi szempontú – vádakra, amelyekkel szemben azonban a főszolgabíró 1940. szeptember 28-án a következőket jegyezte meg: „Benninghaus József községi írnok közvetlen tapasztalatom szerint a felszabadulás óta munkáját a legkifogástalanabban végezte, nemzetiségi szempontból ellene a legkéisebb kifogás sem tehető. Benninghaus Józsefet már a felszabadulás előtti időben is ismertem, őt akkor sem lehetett elfogult tót nemzetiségűnek tekinteni. Bárcsak hivatalos ügyekben tárgyaltam vele, de nevezett mindég magyarul tárgyalt és általánosságban a legnagyobb jóakaratot tapasztaltam nála a község lakosságával szemben”.⁹⁴ Ezen kívül úgy vélte, hogy az állásából való elbocsátás olyan következményekkel járhatna, amelyek az egész családját megingathatnák a „magyar igazságosságba” vetett hitében.

Korábban már utaltunk rá, hogy a város életében is előfordultak olyan kisebb konfliktusok, amelyek az „anyás” és a felvidéki társadalom szétfejlődéséből fakadtak. Néhány ilyen eset megjelent a hivatalnoki szférában, az anyaországi és a felvidéki tisztviselők körében. Ezt bizonyítja az az 1939. év eleji konfliktus, amely Zongor Győző nemesócsai körjegyző és Bácsfalvy Ferenc alezredes leventeoktató között jött létre. Zongor szerint egy olyan félreértés vezetett a feszültség kialakulásához, amely során „Alezredes úr kijelentette, hogy én nem fogadom őt megillető illedelemmel, s egyedüli jegyző vagyok az ilyen. Felvilágosítást kértem arra nézve, hogy mikor viselkedtem illetlenül, mire az volt a válasz, hogy első ittléte alkalmával sem fogadtam Őt úgy, ahogy kellett volna, s velem többet nem tárgyal s feljelent a Főszolgabíró úrhoz”.⁹⁵ A főszolgabíró a nemesócsai körjegyző levelére 1939 májusában válaszul azt írta, hogy „az ügy különösen fontos nemzeti eredetű jelentőségénél fogva azonban nem tartom megengedhetőnek, hogy személyi sérelmek miatt országos fontosságú ügyek intézésében és vezetésében ellentétek és nehezítések akadályozzák az elérni kívánt célokat”.⁹⁶ Ugyanakkor a főszolgabíró Bácsfalvy alezredest is figyelmeztette, hogy „a nemes nagy nemzeti cél érdekében” ezeknek félreértéseken alapuló ügyeknek ne tulajdonítson nagy

⁹² SA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 28 biz./1940. Saskó Tibor nagymegyeri lakos elleni panaszok. A főispáni megbízott a főszolgabírónak. 1939. június 15.

⁹³ SA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 28 biz./1940. Saskó Tibor volt nagymegyeri postamester igazolási ügye. A főszolgabíró a főispánnak. 1940. április 17.

⁹⁴ SA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 63 biz./1940. Benninghaus József gútai községi írnok igazoltatási ügyében beadott fellebbezése. Dr. Geöbel főszolgabíró a főispánnak. 1940. szeptember 28.

⁹⁵ SA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 36 biz./1939. Levente oktatói értekezletre kiszállás. Zongor körjegyzőtől a főszolgabírónak. Komárom, 1939. március 30.

⁹⁶ SA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 36 biz./1939. Levente oktatói értekezletre kiszállás ügyében. Zongor Győző körjegyző úrnak a főszolgabíró. 1939. május 23.

jelentőséget.⁹⁷

Hasonló ellentétekre azonban – és ebből volt a több – a felvidéki hivatalnokok között is sor került. Ebben egyébként valószínűleg közrejátszott a magyarországi úri szellem jelenléte, mely a visszacsatolás után honosodott meg a felvidéki hivatali szférában. Erre utal Belső István gútai segédjegyző és dr. Mikes Béla gútai vezetőjegyző között kialakult konfliktus. Az alapvető probléma hasonlóan az előző esetből, itt is abból fakadt, hogy állítólag Belső István nem köszöntötte megfelelően dr. Mikes Béla vezetőjegyzőt, tehát tiszteletlenül viselkedett vele. Mindemellett más dolgokkal kapcsolatban is bepanaszolta a vezetőjegyző a segédjegyzőt. A főszolgabíró azonban megszüntette a Belső elleni eljárást, mert nem tartotta igazoltnak azokat a tényeket, melyek alapján a fegyelmi ügy megindítása indokolt lenne. Ezen kívül felhívta Belső István segédjegyző figyelmét, *„hogy a jövőben hivatali főnökével szemben mindenkor a köteles tiszteletet és udvariasság szabályainak szem előtt tartásával viselkedjen”*. Emellett figyelmeztette Belső arra is, hogy a jövőben megfelelő üdvözléssel köszöntse felettesét, hiszen *„a hivatali tekintély megóvása feltétlenül szükségessé teszi, hogy az alárendelt tisztviselők hivatali eljárásaikkal szemben a társadalmi szokásnak megfelelő üdvözlési módot használják. Ez az üdvözlési mód pedig az általános felfogás szerint a felállás, vagy legalább is a hangos szóval történt köszöntés. Az pedig a legegyszerűbb kötelessége az alárendelt tisztviselőnek, hogy eljárása felhívására feleljen”*.⁹⁸

⁹⁷ Uo.

⁹⁸ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 65. biz./1940. Belső István segédjegyző vezetőjegyző elleni ténykedései. A főszolgabíró a közölt személyeknek 1941. április 26.

VIII. Tisztviselőcserék a visszacsatolást követően

A visszaemlékezésekben gyakran találkozunk azzal a felvetéssel, hogy a Felvidék visszacsatolását követően anyaországi tisztviselők áramlottak be a visszatért területekre és szorították ki a felvidéki tisztviselőket a hivatali pozíciókból. Ahogyan már fentebb utaltunk rá, Magyarország számára fontos volt – már csak a felmerülő konfliktusok elkerülése vagy minimálisra csökkentése érdekében is – a felvidéki hivatalnokok alkalmazása. Ám a nemzeti megbízhatóság és a szakmai kompetencia, tehát a magyar állam érdekei – amelyek elsősorban az integráció támogatását jelentették – gyakran felülírták a felvidékiek szempontjait. Jól mutatta ezt a Komáromi járás jegyzőinek, segédjegyzőinek és írnokainak a példája, akiknek a kinevezésénél – az 1939 februárjában kiadott felvidéki közalkalmazottakra vonatkozó rendelettel egyetértésben – a fő elvárást a nemzeti megbízhatóság elve és a megfelelő szakértelem jelentette.⁹⁹ Ha ugyanis a levéltári dokumentumok alapján utána nézünk a hivatali pozíciókat elfoglaló személyek származásának, akkor nem minden esetben a kollektív emlékezet által kialakított, meglehetősen egyoldalú képpel találkozunk, miszerint a sok esetben „anyásoknak” nevezett anyaországi tisztviselők tömegesen foglalták el a tisztviselői pozíciókat.

Mint ahogy azt már Simon Attila kutatásai is bizonyították, a polgári közigazgatás bevezetését követően kinevezett hat új főispán közül öt felvidéki származású volt. Még a Teleki-kormány hivatalnokcseréit követően, 1939 nyarán a Nyitra és Pozsony egyesített vármegyéhez tartozó tisztkarban is a felvidékiek foglalták el a fő pozíciók háromötödét. Ezenkívül helyi származású volt valamennyi járás főszolgabírója is. A jelentős városok polgármesterei viszont anyaországiak voltak. Komárom esetében Alapy Gáspár viszont csak formailag számított középük valónak, hiszen komáromi származásúként a balparti Komárom 1922-től helyettes, majd 1928-tól kinevezett polgármestereként sohasem távolodott el szülővárosától, amelynek újraegyesítése után, 1939. július 15-től lett a polgármestere. A balparti városrész polgármesteri tisztségét egyébként 1939 nyaráig betöltő bankigazgató, Fülöp Zsigmond szintén a „felvidéki városrész” lakosa volt. A komáromi járási főszolgabíró, dr. Geöbel Károly pedig ugyancsak felvidéki származású volt. A főispáni tisztséget ugyanakkor 1939. május 27-i felmentéséig a fent említett kislúcsi származású Bartal Iván töltötte be, aki a két világháború közötti csehszlovákiai magyar politika fontos szereplője volt.

⁹⁹ A rendelkezés értelmében az új állások elfoglalásánál a szakmai követelmények mellett igazoló eljárásokon kellett részt venni. Mindezen felül előnyt jelentett, ha az adott személy a magyarsága következtében veszítette el korábban állását. Sallai, 2008: 170. Vö: Tilkovszky, 1964: 104.

Bár az anyaországi tisztviselők nagyobb mértékű beáramlását – az Egyesült Magyar Párt befolyásának csökkentésével párhuzamosan és a felvidéki tárca nélküli minisztérium márciusi megszüntetését követően – az Imrédyt váltó új miniszterelnök, Teleki támogatta, ez a térfoglalás a visszacsatolt felvidéki járásokban, városokban így sem volt olyan nagymértékű, mint arra néhány visszaemlékezésből következtethetnénk.¹⁰⁰

Az anyaországi „ejtőernyős” hivatalfoglalók negatív mítoszához a magyar állam részéről az is alapot jelenthetett, hogy sok esetben – általában pragmatikus szakmai szempontoktól vezérelve – valóban anyaországi tisztviselőket helyeztek hivatali kulcspozíciókba. Ilyen volt például a Komáromi járás postai alkalmazottainak példája, akikről a Magyar Királyi Kereskedelem- és Közlekedésügyi Miniszter megállapította, hogy *„nem maradt vissza azonban annyi postamester és kinevezésre alkalmas postakiadó, hogy azokkal az összes állásokat be lehetne tölteni, mert a volt cseh-szlovák postamesterek és kiadók nagy része állomáshegyét elhagyta és a felszabadult Felvidékről eltávozott. Ezeket az üresen maradt állásokat anyaországbeli postamesterekkel és postakiadókkal kell betölteni. Az anyaországbeli alkalmazottak kijelölésénél elsősorban a felvidéki származásúakra vagyok figyelemmel”*.¹⁰¹ Ebből a miniszteri levélből jól látszik, hogy a minisztérium eredeti szándékával ellentétben a gyakorlatias szempontok alapján döntött úgy, hogy a megüresedett állásokat anyaországi alkalmazottakkal tölti be.

Még ebben az esetben is igyekezett azonban a Felvidékről származó tisztviselőket pozícióba juttatni. Mindez jól mérhető a Komáromi járás községi- és körjegyzői kimutatása által, akiket a felvidéki ügyek minisztériumi ajánlásai alapján a belügyminiszter nevezett ki a főispánnal, alispánnal, főszolgabírókkal és a polgármesterekkel együtt. Geöbel főszolgabíró 1939. júniusi kimutatásából ugyanis kiderült, hogy a Komáromi járáshoz tartozó 11 nagyközség és körjegyzőség felvidéki vezetőjegyzőinek nagyobbik részét meghagyták alkalmazásban.¹⁰² Persze az is előfordult, hogy néhány, – a jelentés szerint összesen három – még a katonai közigazgatás idejében alkalmazásba vett tisztviselő nem nyert kinevezést az ideiglenes megbízatást követően. Velük szemben azonban sem nemzethűségi szempontból támadt kifogás. Söröss István ekeli és Bocz Béla lakszakállasi jegyző például idős koránál fogva nem került végleges kinevezésre, Barányi (Petrovszky) Kálmán órsújfalusi jegyző pedig

¹⁰⁰ Simon: 2014: 87–88.

¹⁰¹ ŠA Nitra, f. ŽK, III. 23 biz./1939. A bajcsi, a balonyi és a komáromszentpéteri postamesteri állások betöltése. A Magyar Királyi Kereskedelem- és Közlekedésügyi Miniszter a főispánnak. 1939. január 20.

¹⁰² A Komáromi járás körjegyzőségei és nagyközségei közé tartoztak Bogy (Alsógellérrrel és Felsőgellérrrel) Csicsó (Komáromfüsssel és Koloznémával), Keszegfalva (Megyerccsel), Lakszakállas (Turiszakállással és Szilással), Nagymegyer (Izsappal), Nemesócsa (Tannyal és Hodzsafalvával), valamint (Nagykeszivel), Ekecs (Apácaszakállással), Csallóközarányos, Ekel, Gúta, Órsújfalva. ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ adm. Komárno, 1204 adm./1939. A komáromi járásbeli jegyzőségek alkalmazottainak személyi és szolgálati adatainak kimutatása. Dr. Geöbel főszolgabíró az alispánnak. 1939. június 20.

annak ellenére, hogy a csehek őt állásából elbocsátották és letartóztatták, a főszolgabíró is ajánlásával együtt sem nyert a belügyminiszter által kinevezést.¹⁰³

Mindenesetre a felvidéki vezetőjegyzők alkalmazásának magas számáról árulkodik, hogy a kimutatásban szereplő 12 személyből tízen a Felvidékről származtak, és csupán két, de legfeljebb három fő – volt anyaországi.¹⁰⁴ Ezzel szemben a járáshoz tartozó településeken alkalmazott 17 segédjegyzőből mindössze négy személy – Rudinszky Lukács, Schmiedt József, Bastrnák Ferenc, Fekete Imre – volt felvidéki származású. A többi segédjegyző – feltehetően néhány kivételtől eltekintve az elírások következtében – viszont a trianoni országrészből származott.¹⁰⁵

A számok értelmezésekor figyelembe kell venni, hogy miközben a vezetőjegyzők kinevezésekor természetes módon érvényesült a felvidékiek előtérbe helyezésének az elve, ahogyan arra már a postamesterek esetében is utaltunk, a segédjegyzők kinevezésénél az „anyások” magas száma sem a felvidékiek szándékos háttérbe szorítását jelentette Budapest részéről, hanem, ahogyan azt előzőleg a postamesteri kinevezéseknél is láttuk, a magyarországi közigazgatási jártasság pragmatikus szempontjai alapján dőlt el.

Dr. Geöbel komáromi járási főszolgabíró 1939. júniusi jelentése szerint ugyanis a segédjegyző ismeretlen fogalom volt a Felvidéken. Kellő jegyzői szakértelem hiányában a magyar állam arra kényszerült, hogy olyan – trianoni országrészből érkező – segédjegyzőkkel töltsék be a hiányt, akik segíthették a járási és városi közigazgatás megfelelő működését: *„A magyar közigazgatás megszervezésekor a jegyzőségekben mindenhol segédjegyzők lettek alkalmazva, minthogy pedig a visszacsatolt területen segédjegyzők nem voltak és különben is célszerűségi okokból a volt cseh-szlovákiai jegyzők mellé magyar gyakorlattal bíró segédjegyzők neveztettek ki, a községi írnokok közül nagyon sokan feleslegessé váltak”*.¹⁰⁶

Az „írnok-probléma” tehát szorosan összefüggött a – főként anyaországból érkező

¹⁰³ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 1204 adm./1939. A visszacsatolt felvidéki jegyzőségek alkalmazottai személyi és szolgálati adatainak bejelentése. Dr. Geöbel főszolgabíró az alispánnak. 1939. június 20.

¹⁰⁴ Az anyaországból érkezett az ekeli jegyzőként alkalmazott Sörédi Szuna Imre, valamint Halmos József, aki ugyancsak jegyzőként volt bejegyezve a gútai vezetőjegyző, Dr. Mikes Béla mellé. A táblázatos kimutatásban felvidékieként szerepel Dr. Kovács István órsújfalusi jegyző is, azonban a részletes személyes kimutatások alapján feltételezhető, hogy ő is az anyaországból érkezett. Uo.

¹⁰⁵ Például valószínűleg elírás következtében kerültek a trianoni országrészből származó segédjegyzők közé az írnoki oszlopból Holczer István vagy Horváth Lajos, akikről már szó volt. Uo.

¹⁰⁶ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 1204 adm./1939. A visszacsatolt felvidéki jegyzőségek alkalmazottai személyi és szolgálati adatainak bejelentése. 1939. június 20. Ehhez lásd: *„Utasítsa Alispán úr a főszolgabírót, hogy a magyar közigazgatási jog eredményes átültetése érdekében azokba a jegyzőségekbe, ahová községi illetőleg körjegyzőnek olyan egyént neveztem ki, akinek magyar jegyzői oklevele és gyakorlata nincsen, segédjegyzőnek minden esetben olyanokat nevezzen ki, akiknek a trianoni Magyarország területén szerzett jegyzői képességük és gyakorlatuk van”*. ŠA Nitra, f. ŽK III. 437 ált./1939. Komárom vármegye területéhez visszacsatolt felvidéki községek beosztása, alkalmazottak létszámának megállapítása és a vezető /kör/ jegyzők kinevezése. A belügyminisztertől a főispánnak. 1939. február 27.

– segédjegyzők kinevezésével, amelynek következtében öt felvidéki írnok – köztük a fent említett Holczer István ekeli és Horváth Lajos őrújfalusi községi írnok – a normál létszámra kiadott rendelet következtében feleslegessé vált a járásban.¹⁰⁷ Egyébként velük kapcsolatosan is megjegyezte a belügyminiszter, hogy a főszolgabíró „elsősorban a visszacsatolás idejében azokat az ott talált alkalmazottakat nevezze ki, akiknek magatartása ellen nemzetbűség szempontjából kifogás nem merült fel és akik az illető állással egybekötött teendőik végzésére alkalmasak”.¹⁰⁸

Az állami alkalmazástól elesett hivatalnokokról ugyanakkor – új munkahelyek és tanfolyamok biztosítása által – rendszerint igyekezett kellő időben gondoskodni a főszolgabíró. Ez esetben a felesleges írnokokat – pl. Tretyánszky Győzőt és Lupták Lászlót – díjnokokká nevezték ki vagy – pl. Varjú Elvirát, Holczer Istvánt és Horváth Lajost – kiegészítő munkaerőként alkalmazták. Ugyanakkor a kiemelkedően „jó magyarok” esetében arra is volt példa, hogy jegyzői tanfolyam elvégzésére biztosítottak lehetőségét számukra. Ilyenek voltak például a fent már említett Holczer István vagy Horváth Lajos írnokok, akiket Geöbel szolgabíró a csehszlovák idők alatt tanúsított magatartásukért ajánlott segédjegyzői pozícióba.¹⁰⁹

Horváth őrújfalusi községi írnok jegyzői álláskérélméhez csatolt önéletrajzi írásában szintén azt hangsúlyozta, hogy a csehek nem engedték őt jegyzői tanfolyamra. Nemzetbűségét kiemelve pedig a következőket írta: „a helybeli SZMKE kebelén belül több ízben is főrendező színdarabot tanítottam a helybeli fiatalsággal, tehát a magyar kultúrát hivatalosan is terjesztettük. A cseh megszállás alatt a Csehszlovák Köztársaságot támogató semmiféle politikai pártnak tagja nem voltam, dacára annak, hogy hivatali feletteseim erre több ízben kényszeríteni akartak”.¹¹⁰

¹⁰⁷ A körjegyzőségek normállétszámáról és a kinevezett jegyzők listájáról (Bogya: Bíró Ödön, Csallóközarányos nagyközség: Bartha Zoltán, Csicsó körjegyzőség: Beszédes Lajos, Ekecs: Kiss Sándor, Ekel nagyközség: Szuna Imre, Gúta: dr. Mikes Béla, Keszegfalva körjegyzőség: Biza László, Lakszakállas: Vöröss Vince, Nagymegyér: Nemes István, Nemesócsa: Zongor Győző, Őrsújfalusi nagyközség: dr. Kováts István) ŠA Nitra, f. ŽK III. 437 ált./1939. Komárom vármegye területéhez visszacsatolt felvidéki községek beosztása, alkalmazottak létszámának megállapítása és a vezető /kör/ jegyzők kinevezése. A belügyminisztertől a főispánnak. 1939. február 27.

¹⁰⁸ Uo.

¹⁰⁹ „Horváth Lajos és Holczer István érettségét tett egyének, akiket azonban a csehek ismételt kérelmük dacára jegyzői tanfolyamra nem engedték. Mindketten magyar nemzetiségű, magyar anyanyelvűnek vallották magukat, tősgyökeres magyar születésűek. Most nevezettek véleményem szerint jegyzői tanfolyamra lennének küldendők és mint segédjegyzők lennének alkalmazhatók”. ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 1204 adm./1939. A visszacsatolt felvidéki jegyzőségek alkalmazottai személyi és szolgálati adatainak bejelentése. 1939. június 20.

¹¹⁰ Horváthot 1939. márciusi határozat alapján tehát alkalmazták. ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 596 adm./1939. Horváth Lajos őrújfalusi jegyzői írnok kérelme vezető jegyzői kinevezése iránt.

Horváth jegyzői írnoktól a főszolgabírónak. 1939. február 17. A Szlovákiai Magyar Kultúregyesület (SZMKE) a két világháború között és a második világháború idején a csehszlovákiai magyarság országos kulturális és közművelődési szervezeteként működött. 1925-ben Komáromban alapították, de csak 1928-ban sikerült bejegyeztetni. Központja Komáromban volt, az első országos elnöke Jankovich Marcell, ügyvezető elnöke Alapy Gyula, titkára pedig Szombathy Viktor lett. A bécsi döntést követően a szervezet Széchenyi Magyar Kulturális Egyesület néven indította újra a működését. Elnöke Schubert Tódor, ügyvezető elnöke gróf Révay István, főtitkára pedig Szombathy Viktor lett. Szlovákiai Magyar Adatbank.

Mindenesetre az 1939. júniusi kimutatásban Holczer István már ekeli, Horváth Lajos pedig órsújfalusi segédjegyzőként szerepelt, az írnokok közül pedig törölték a nevüket.¹¹¹

Itt kell említeni Petró Lajos lakszakállasi községi írnoknak az esetét, aki még 1939 márciusában kétségbeesve panaszkodott a főszolgabírónak, hogy Galánta László segédjegyzői kinevezése következtében a körjegyzőséghez tartozó községek részéről a felmondás veszélye fenyegeti, mivel „szám feletti” – azaz a költségvetést meghaladó – alkalmazott lett. Ezért a főszolgabíró a következőkre kérte: „Ha a lakszakállasi körjegyzőségnél a mostani állásomban nem maradhatnék, úgy személyemet ugyanilyen vagy hasonló minőségben és ugyanolyan fizetésű állásba juttatni szíveskedne”.¹¹² Petró Lajos kérését minden bizonnyal teljesítette a főszolgabíró, hiszen egy 1939. júniusi kimutatásban Petró már Ekecs község írnokaként szerepelt.

A hivatalnokok alkalmazásának folyamatát, amennyiben például a felvidéki tisztviselők alkalmazásának stratégiáit vesszük figyelembe, az 1939 és 1944 közötti időszak aktuális országos problémái – például a fent említett katonai behívások – tovább befolyásolták. Ezek következtében a hiányt gyakran anyaországi hivatalnokokkal voltak kénytelenek pótolni. Mindemellett egy 1939. novemberi jelentés arról számolt be, hogy a Komáromi járás felvidéki jegyzőinek és segédjegyzőinek munkájával elégedettek, így mindnyájan megtartandók hivatalukban. Közülük kiemelték az idősebb nemzedékhez tartozó hivatalnokokat, de a fiatalok esetében sem merült fel probléma.¹¹³

Az 1944-es jegyzői kimutatás viszont már több szempontból eltérő képet mutat a vezető és segédjegyzők tekintetében az 1939-es kimutatásokhoz képest. Például jól jelzi, hogy a vezető jegyzők nagy többsége megtartotta a helyét, ugyanakkor több anyaországi került vezető jegyzői pozícióba, mint 1939-ben. A segédjegyzők (és adóügyi jegyzők) esetében viszont megemelkedett a fiatal felvidéki – tanfolyamot végzett – fiatalok kinevezésének a száma. Viszont az 1939-es kimutatáshoz képest kiegyensúlyozottabb (szinte fele-fele arányú) lett a jegyzők és a segédjegyzők között a felvidékiek és az anyaországiak aránya, amely ugyancsak a magyarországi integráció felé mutatott.

Az 1943-as kimutatásból tehát az látszik, hogy a Komáromi járáshoz tartozó feltüntetett 13 településen 1939-től működő vezető jegyző közül nyolc személy – vagyis a többség – 1939-től hivatalban tudott maradni.¹¹⁴ Az újonnan beiktatott személyeknél viszont

¹¹¹ ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ adm. Komárno, 1204 adm./1939. A komáromi járásbeli jegyzőségek alkalmazottainak személyi és szolgálati adatainak kimutatása (melléklet). A visszacsatolt felvidéki jegyzőségek alkalmazottai személyi és szolgálati adatainak bejelentése. Alispán úrnak a főszolgabíró. 1939. június 20.

¹¹² ŠA Nitra, pob. Komárno, f. HSÚ Komárno, 855 adm./1939. Petró Lajos (Lakszakállas)jegyzői alkalmazottként kéri áthelyezését. Főszolgabíró úrnak Petró Lajostól. 1939. március 9.

¹¹³ ŠA Nitra, f. ŽK III. 146 biz./1939. A visszacsatolt felvidéki területeken a nyugdíjazások végrehajtása. A Komáromi járás főszolgabírójától a főispánnak. 1939. november 19.

¹¹⁴ Az 1943-as kimutatás szerint Bartha Zoltán maradt a csallóközarányosi vezető jegyző, Sörédi Szuna Imre –

megfigyelhető, hogy rendre a korábban segédjegyzőként működött trianoni országrészből érkező segédjegyzők váltották a korábbi – felvidéki – vezetőjegyzőket.¹¹⁵ Közöttük így az 1943-as kimutatás alapján hét felvidéki, míg hat anyaországi származású volt.

Az adóügyi és segédjegyzők 1943-as kimutatása esetében pedig az látszik, hogy hét személy – köztük Holczer István egykori írnok és a szlovák származású Bastrnák Ferenc – megtartotta a segédjegyzői állását 1939-től.¹¹⁶ Hat személy pedig később foglalta el a segédjegyzői pozíciót. Köztük volt Beszédes Lajos, aki 1938-tól körjegyzőként működött Csicsón, ő 1942-től segédjegyzői alkalmazásba került Gútára. Róla egyébként megjegyezték, hogy nem volt megfelelő vezetőjegyző, így kinevezését a Belügyminisztérium visszavonta. Ez különösen érdekes adalék Beszédes korábbi, helyi lakosokkal kialakult konfliktusának a megvilágításában, amelyről korábban már szó volt. A szlovák származású Rudinszky Lukács, aki szintén részese volt a Beszédes-féle konfliktusnak, 1939 augusztusától – valószínűleg épp Beszédest váltva – töltötte be a vezető jegyzői pozíciót Csicsón. Külön megjegyzésben azt is feljegyezték róla, hogy úgynevezett Arany vitézségi érdemmel rendelkezett, amellyel minden bizonnyal kiváló magatartásáért jutalmazták.

Emellett színre lépett az a fiatal nemzedék is, akik nagy része – kivéve az anyaországi Jókuthy Kálmánt – felvidékié az 1939–1941 között zajló kassai közigazgatási tanfolyam elvégzését követően vált segédjegyzővé.¹¹⁷ A 13 adóügyi- és segédjegyzőknél pedig, épp

aki egyébként anyás volt – maradt Ekelen, Biza László pedig keszégfalusi jegyzőként működhetett tovább. Őrsújfalun Dr. Kovács István (anyaországi) vezetőjegyző, Bogyán pedig Bíró Ödön jegyző maradt szolgálatban. Ekecsen is megmaradt a vezetőjegyző személye Kiss Sándor személyében. Nemes István nagymegyeri körjegyzőként, Zongor Győző pedig nemesócsai vezetőjegyzőként működhetett tovább. ŠA Nitra, f. ŽK III. 7 biz./1944. Községi segédjegyzők nyilvántartása. Komárom vármegye alispánjától a fősipánnak. 1944. március 7.

¹¹⁵ A korábban Biza mellett „anyás” segédjegyzőként szolgálatot teljesítő Kovács Ádám István például 1940-től Megyerics vezetőjegyzőjeként dolgozott. Nagykeszin (ahonnan az 1939. év első feléből nem találtunk adatot) pedig az a trianoni országrészből érkező Korner Jenő lett a vezető jegyző, aki korábban Lakszakállason (vagy Nemesócsán) látott el segédjegyzői szolgálatot. Varga Flórián csicsói vezetőjegyzőt, aki korábban segédjegyzőként dolgozott Nagymegyeren, pedig Beszédes Lajost váltotta le szolgálatában. A lakszakállasi jegyző helyét szintén egy korábban az őrsújfalusi segédjegyzői pozíciót betöltő trianoni országrészből származó anyás, Tétényi Ernő vette át 1941 áprilisában. Egyedül a gútai vezető jegyzőként működő Vesztergomi Béla teljesített szolgálatot a trianoni országrészben 1941 előtt. Uo.

¹¹⁶ Az anyaországi Halmos József 1939-től megmaradt az adóügyi jegyzői pozícióban Gútán. Az „anyás” Belső István szintén 1939-től töltött be segédjegyzői pozíciót Gútán. Diósi Lajos, aki szintén a trianoni országrészből származott, ugyancsak megtartotta a nagymegyeri segédjegyzői állását. Kiss János, akit ugyancsak megtartottak pozíciójában és Keszégfalván teljesített segédjegyzői szolgálatot ugyancsak az anyaországból került pozícióba 1939 elején. Bastrnák Ferenc, aki korábban körírnokként tevékenykedett, ugyancsak 1939-től töltötte be a segédjegyzői állását. Az 1939-től Csallóközarányoson segédjegyzőként működött Bognár Ferenc pedig ugyancsak a trianoni országrészből érkezett. Holczer István ekeli segédjegyző díjnokként volt bejegyezve 1930 és 1939 augusztusáig, amikor Ekel segédjegyzőjévé nevezték ki. Uo.

¹¹⁷ Közéjük tartozott Ifj. Nemes István, aki 1941-től lakszakállasi segédjegyzőként működött. Ezenkívül Závóczy Lajos, aki 1941 júniusától működött fiatal segédjegyzőként Megyericsen. Simig Imre pedig szintén a közigazgatási tanfolyamot követően vált segédjegyzővé először Ekelen, majd Őrsújfalun 1941. október elsejétől. Gaál Viktor pedig szintén a fiatal nemzedék közé tartozott, ő 1942-től töltötte be a segédjegyzői pozíciót. Lány Ferenc korábban díjnokként működő bogyai segédjegyző is e közé az ifjú generáció közé tartozott, ő szintén 1942-től tevékenykedett segédjegyzői pozícióban Bogyán. Tóth Géza, aki szintén

ahogyan a vezetőjegyzők esetében, hét személy volt felvidéki származású, hatan pedig az trianoni országrészből érkeztek. A Komárom járási hivatalnokok felvidéki-anyaországi arányszámának változásai 1939 és 1943 között, valamint a belügyminiszter kérése a jegyzői kinevezések kapcsán a felvidéki lokális elit integrációjának a sikerére utalt. Keresztes-Fischer Ferenc belügyminiszter ugyanis kiemelte, hogy *„az alkalmasságot a szakismerteken felül természetesen mindenkor a helyi körülmények szabják meg, mint amilyen körülmények lehetnek a szükséges nyelvismeret, a felekezeti szempontok, különleges helyi viszonyok, stb.”*¹¹⁸

díjnokként dolgozott korábban, ugyancsak a fiatalabb nemzedékhez tartozott, 1942-től Nagymegyeren töltött be segédjegyzői állást. Az anyaországi Jókuthy Kálmán 1941-től töltötte be ezt a nemesócsai segédjegyzői pozíciót, korábban más felvidéki községekben működött hasonló munkakörben. Uo.

¹¹⁸ ŠA Nitra, f. ŽK III. 144 biz./1943. A községi és körjegyzői kinevezéseknél a javaslat előterjesztésének szabályozása. A Magyar Királyi Belügyminiszter a főispánnak. 1943. október 29.

IX. Összegzés

Az 1938-as első bécsi döntés társadalmi következményei nyomán többirányú és soktényezős társadalmi folyamatok indultak be az „anyaországhoz visszacsatolt”, de a gyors integráció reményében sok esetben csalódní kényszerült felvidéki magyarság körében. Ezek gyakran olyan mikrokonfliktusok formájában nyilvánultak meg, amelyek mélyelemzéséhez jó alapot jelentett ez a járási szintű vizsgálat. Komárom esetében ez azért is kivételesen fontos, hiszen a homogén magyar határváros és térsége a csehszlovákiai magyarság legfontosabb központjának számított politikai, kulturális és gazdasági szempontból egyaránt, így az itt megragadható társadalmi folyamatok jól jelzik a reintegráció eredményeit, problémáit és kudarcait. Azt követően, hogy az 1938. szeptember 29-i müncheni döntést, majd az 1938. október 8–13. közötti komáromi tárgyalásokat követően egyre nyilvánvalóbbá vált Komárom és a Csallóköz visszacsatolása a helyi lakosság körében is, történetileg páratlan felfokozott társadalmi klíma alakult ki október második felében, illetve az első novemberi napokban. Mindez a társadalmi feszültségek megnövekedéséhez vezetett. Bár komolyabb atrocitásokra nem került sor sem a városban, sem pedig a járásban, a „revízióvárás” öröme közepette több helyen is kisebb konfrontációk törtek felszínre a többnyire telepes cseh, illetve „csehszlovák” lakossággal. Ezek a feszültségek legtöbbször a nemzeti jelképek körül kialakult konfliktusokra vezethetőek vissza. A „lázás készülődés” csúcspontját jelentette a magyar honvédség csapatainak érkezése, különösen pedig Horthy Miklós kormányzónak a Duna-hídon keresztül való bevonulása a városba. A kormányzót és a szinte teljes egészében megjelent magyar kormányt díszünnepség és szavakkal, képekkel nehezen visszaadható öröm kíséretében fogadta a lakosság. A revízió megvalósulása a felvidéki magyarság nagy részének, így természetesen a komáromiaknak is magát a „beteljesülést” jelentette, amelyre évek óta vártak és számítottak. Ugyanakkor jelezni kell, hogy a Csehszlovákiában szocializálódott magyarság sok tekintetben más fejlődési utat járt be, mint a „neobarokk” szellemiségű magyarországi lakosság. Mindez nemcsak az országos értelmiség körében mutatkozott meg, hanem például Komáromban vagy a Komáromi járásban is konfliktusokat generált.

További problémákat okozott Magyarország gazdasági és szociális elmaradottsága Csehszlovákiához képest. Ennek egyik sokak által sérelmezett megnyilvánulása volt például a szociális segélyek elmaradása, ami Komáromban a nagyarányú munkanélküliség, valamint a város 3 millió pengőnyi adóssága következtében egyre nagyobb nyomort jelentett. Ezek a feszültségek természetesen gyakran az államváltozás „természetes” velejáróinak számítottak, hiszen például a városi adósság az első Csehszlovák Köztársaságban emelkedett meg.

Ráadásul a gyárakhoz tartozó munkafelszerelést a csehek magukkal vitték, így az államjogi változások következtében helyenként súlyos termelési, ellátási gondok keletkeztek. Amint azt már a kortársak közül is sokan megállapították, Magyarország szociálpolitikai szempontból nem volt felkészülve ezeknek a problémáknak a kezelésére. Tény ugyanakkor, hogy társadalmi akciókkal – például a Magyar a Magyarért Mozgalom keretei közt – igyekeztek mindent megtenni a problémák rövid úton való kezeléséért.

A szociális feladatok mellett a másik fontos kihívást az új közigazgatás megszervezése és a visszacsatolt települések Magyarországra való gyors és zökkenőmentes reintegrációja jelentette. Ez szintén nagyon sok problémát rejtett magában, mert a helyi lakosság elvárásai csak részben teljesültek. Más-más, de minden esetben a mielőbbi magyarországi reintegrációt elősegítő folyamatok játszódtak le például az országos értelmiségi elit és a lokális hivatalnoki-tisztviselői csoportok körében. Az országos hatáskörű, Magyarországon már korábban is ismertté vált felvidéki magyar kulturális és művész elit például egészen más problémákkal találta szembe magát, mint a lokális elitekhez tartozó hivatalnoki réteg. Bár előbbieket is érintette a nemzeti megbízhatóság kérdése, az 1920-as évek végén diplomát szerzett fiatalok múltjukból kifolyólag is folyamatos megfigyelés alatt álltak. Ekkorra azonban baloldali botladozásaik „bocsánatot” nyertek, s korábbi kapcsolataik révén könnyebben jutottak állami pozíciókba. Mindehhez nyilván az is hozzájárult, hogy Magyarország számára hasznos volt, ha a felvidéki értelmiség legjava könnyen, mielőbb betagozódhatott az anyaországi elitbe. Budapestnek ugyanis elsődleges célja volt, hogy a felvidéki társadalom, főként az értelmiségi elit minél előbb integrálódjon a magyarországi viszonyok közé.

A Komáromi járáshoz tartozó lokális elitek esetében sem arról volt szó, hogy Budapest ok nélkül és tömegesen küldte az anyaországiakat a felvidéki állásokba. Néhány esetben – például a postai alkalmazottak körében – természetesen előfordult, hogy az ilyen tisztviselőket magas számban alkalmazták egy-egy községi, városi vagy járási hivatalban. A magyar állam azonban nem vonatkoztathatott el a szakmai szempontok figyelembe vételétől, s csak ennek tükrében részesíthette előnyben a megbízható felvidékieket. Budapest számára tehát – a helyi kötődések figyelembe vétele mellett – a legfontosabb a nemzeti és erkölcsi megbízhatóság elve volt. Természetesen a szakmai kompetenciáktól sem lehetett eltekinteni. Ez pedig sok esetben anyaországi tisztviselők alkalmazását vonta maga után a Felvidéken, amelyre azonban nem a nemzethűség szempontjából igazolatlan személyek miatt, hanem elsősorban a felvidékiek szakmai kompetenciáinak hiánya következtében került sor. A „nemzeti becsületesség” elve alapján lezajlott igazolások során egyébként a legtöbb felvidéki

magyar hivatalnokot, tanárt igazolták. A Komáromi járás hivatalnokai és értelmiségi csoportjai körében csupán elvétve került sor fennakadásokra az igazolások körül.

Bár a nemzeti megbízhatóság szempontrendszeré világos keretek között kijelölte az igazolt személyek körét és eleve kizárta a kommunista párttagsággal, az agrárpárti együttműködéssel, csehekkel együttműködő/magyarellenes magatartással terhelt személyeket, a helyi források azt is jól megmutatják, hogy sok esetben olyan okok húzódtak meg egy-egy személy korábbi – általában pragmatikus szempontok által kijelölt – magatartása mögött, amelynek tudatában átértékelődött a nemzeti megbízhatóság korábban kijelölt szempontrendszeré. Emellett a nemzeti becsületesség elvé pozitív és negatív értelemben is visszaélések és személyes konfliktusok alapjául szolgált a Komáromi járás hivatalnokai körében. Ilyen értelemben pedig a felvidéki-anyaországi konfliktusokkal szemben elsősorban a helyi személyek között került sor konfrontációkra. Ugyanakkor a Komáromi járáshoz tartozó jegyzők kimutatásai azt is jól jelzik, hogy – még ha lassabban és nehezkesebben haladt is előre – nemcsak az országos értelmiség, de a közigazgatás beillesztésével párhuzamosan a lokális – komáromi - elit esetében is sikerrel járt a magyarországi reintegráció folyamata. Ezt igazolták a jegyzők és a segédjegyzők származási hátterének a változásai 1939 és 1944 között. A korábbi adatokhoz vagy inkább csak szívéssal fennmaradt feltételezésekhez képest ugyanis kiderült, hogy jóval kiegyensúlyozottabb arányban voltak jelen a felvidéki és az anyaországi hivatalnokok. A betagozódás folyamata azonban az „illuzórikus” Magyarország-kép módosulásával, felszámolásával járt együtt. A visszacsatolás utáni hétköznapi valósága ugyanis szembesítette a felvidéki magyarságot, hogy más államváltozásokhoz hasonlóan 1938-nak is megvoltak a maga sajátos szempontjai, kockázatai, előnyei és hátrányai, mint ahogy a maga vesztesei és nyertesei is.

Bár a visszatérés minden felvidéki magyar számára kivételes örömet jelentett, hamarosan ők is tudatosították, hogy a magyar többségű felvidéki területek Magyarországhoz való visszacsatolása új problémákat hozott. Ezeket a háborús részvételnek a felvidékiek bevonulásából adódó családi tragédiái, s általában a háború árnyékai – tovább súlyosbították. A jelzett problémákat pedig a Magyar Királyság állami szervei sem tudták megfelelő ütemben és megfelelő módon kezelni, mindenkit kielégítően orvosolni. 1944 nyarán a holokauszt során legyilkolt felvidéki, többségében magyar anyanyelvű és identitású zsidóság elvesztése, majd a Szálasi-hatalom 1945 eleji felvidéki – jórészt csallóközi – „országmentő” kísérletei, különösen a fiatalkorú leventék ezreinek mozgósítása és a közeledő frontvonal kézi erővel történő megerősítésére kirendelt civil lakosság megpróbáltatásai pedig drámai körülmények közt zárták le a „magyar időket”.

X. Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár, Budapest (MNL OL)

K 28 (Nemzetiségi és kisebbségi osztály 1923–1944)

K 149 (Magyar Királyi Belügyminisztériumi Iratok)
(A Párttörténeti Intézettől visszakapott iratok)

Štátny archív Nitra (Nyitrai Állami Levéltár) (ŠA Nitra)

fond Komárňanská župa III. (Komárom Vármegye fondja)

Štátny archív Nitra, Pracovisko Archív Komárno (ŠA Nitra, pob. Komárno)
(Nyitrai Állami Levéltár Komáromi Fiókleveletára)

fond Hlavnoslúžňovský úrad Komárno
(A komáromi főszolgabírói hivatal fondja)

fond Municipálne mesto Komárno
(Komárom törvényhatósági jogú város fondja)

Sajtó

Komáromi Lapok, 1938–1939

Komárommegyei Hírlap, 1938

Új Komárommegyei Hírlap, 1939

Irodalomjegyzék

A Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete, 1938

A Magyar Statisztikai Társaság Államtudományi Intézete (szerk.): *A felvidéki magyarság húsz éve 1918–1938*. Budapest, Kir. Magyar Egyetemi Nyomda. 1938.

Ablonczy, 2015

Ablonczy Balázs: *A visszatért Erdély 1940–1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2011.

Arató, 1977

Arató Endre: *Tanulmányok a szlovákiai magyarok történetéből 1918–1975*. Budapest, Magvető Kiadó, 1977.

Bajcsi, 2017

Bajcsi Ildikó: A csehszlovákiai sarlós nemzedék magyarországi kapcsolatrendszere (1925–1944). *Regio*, 2017/4. 155–191.

Bárdi, 2004

Bárdi Nándor: Összezárkózás és szétfejlődés. Kísérlet a magyar kisebbségek történetének periodizációjára. In: Fedinec Csilla (szerk.): *Nemzet a társadalomban*.

- Budapest, TLA, 2004, 251–274.
- Csilléry, 2014
Csilléry Edit: A nemzethűség jelentése a felvidéki és kárpátaljai igazolások során. *Magyar Kisebbség, Nemzetpolitikai Szemle*, 2014/1. 7–39.
- Deák, 2002a
Ladislav Deák (szerk.): *Viedenská arbitráž 2. november 1938: Dokumenty I. (20. september – 2. november 1938)*. Martin, Matica slovenská, 2002.
- Deák, 2002b
Ladislav Deák (szerk.): *Viedenská arbitráž 2. november 1938: Dokumenty II. Okupácia (2. november 1938 – 14. marec 1939)*. Martin, Matica slovenská, 2002.
- Deák, 2005
Ladislav Deák (szerk.): *Viedenská arbitráž 2. november 1938: Dokumentumy III. Rokovania (3. november 1938 – 4. apríl 1939)*. Martin, Matica slovenská, 2005.
- Deák, 1990
Deák Ladislav: *Slovensko v politike Maďarska v rokoch 1938–1945*. Bratislava, Veda, 1990.
- Deák, 1998
Deák Ladislav: *Viedenská arbitráž 2. novembra 1938 – „Mníchov pre Slovensko”*. Bratislava, Nadácie Korene, 1998.
- Esterházy, 2018
Esterházy Lujza: Huszadok esztendő (Komárom). In: Simon Attila (szerk.): *Csak álltunk és sírtunk. az első bécsi döntés napjai a kortársak szemével*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018. 24–30.
- Fedinec, 2015
Fedinec Csilla: *„A Magyar Szent Koronához visszatért Kárpátalja” 1938-1944*. Budapest, Jaffa Kiadó, 2015.
- Filep, 2007
Filep Tamás Gusztáv: A „felvidéki szellem”-ről és utóéletéről. *Limes Tudományos Szemle*, 2007/2. 109–132.
- Hruboň – Ristveyová, 2014
Hruboň, Anton – Ristveyová, Katarína: *„Prinavrátene” Komárno. Prehľad spoločensko-politického vývoja mesta v rokoch 1938-1945 s dôrazom na menšinovú otázku. Komárom „visszatért” Társadalmi-politikai helyzetkép a város életéről 1938–1945 között, különös tekintettel a kisebbségi kérdésre*. Krakov – Ružomberok, Krakko – Rózsahegy, [Spolok Slovákov v Poľsku](#), 2014.
- Janek, 2010
Janek István: A szlovák vezetés külpolitikai törekvései a komáromi tárgyalásoktól 1945-ig. Simon Attila (szerk.): *Visszacsatolás vagy Megszállás? Szempontok az első bécsi döntés értelmezéséhez*. Balassagyarmat, Selye János Egyetem – Nógrád Megyei Levéltár, 2010. 151–165.

Janek, 2009

Janek István: *Szlovák-magyar kapcsolatok 1939–1944*. Doktori Disszertáció. Pécs, Pécsi Tudományegyetem, Bölcsészettudományi Kar, Interdiszciplináris Doktori Iskola, Európai és a magyarság a 18-20. században doktori program, 2009.

Jócsik, 1941

Jócsik Lajos: Sellyei József. *Kelet Népe*, 1941/6. 9.

Jócsik, 1942

Jócsik Lajos: *Hazatérés tájékoztató*. Pécs, Janus Pannonius Társaság, 1942.

Jócsik, 1943

Jócsik Lajos: Esztendeig vele – esztendeig nélküle (Móricz Zsigmondról). *Sorsunk*, 1943/9. 666–671.

PIM Névtér

Petőfi Irodalmi Múzeum (PIM) Névtér – Beszédes Lajos. <https://opac-nevter.pim.hu/en/record/-/record/PIM47002> (utolsó letöltés: 2020. február 20.)

Michela, 2015

Miroslav Michela: Život na územiach pripojených k Maďarsku 1938–1945. Élet az 1938 és 1945 között Magyarországhoz csatolt területeken. In: Vedúci autorského kolektívu Katarína Hradská, Ivan Kamenec: *Slovensko v 20. storočí. Štvrtý zväzok, Slovenská republika 1939-1945*. Bratislava, Veda, 2015. 409–436.

Romsics, 2005

Romsics Ignác: *A trianoni békeszerződés*. Budapest, Osiris Kiadó, 2005.

Rystveyová, 2017

Katarína Rystveyová: „Za maďarské Maďarsko“ Menšinová otázka v maďarskej politike na odstupenom území Komárňanskej župy v rokoch 1938–1945. Banská Bystrica, Belianum, 2017.

Sajti A., 1987

Sajti Enikő: Délvidék 1941–1944. A magyar kormányok délszláv politikája. *Kossuth Kiadó, Budapest, 1987*.

Sajti A., 2004

Sajti Enikő: *Impériumváltások, revízió, kisebbség – Magyarok a Délvidéken 1918–1947*. Budapest, Napvilág Kiadó, 2004.

Sallai, 2008

Sallai Gergely: „A határ megindul, az ország nagyobb lesz...” A csehszlovákiai magyar kisebbség és Magyarország kapcsolatainak diplomácia-, politika- és társadalomtörténeti vizsgálata az 1938. évi csehszlovákiai válságtól Kárpátalja Magyarországhoz csatolásáig (1938. május – 1939. március). Doktori Disszertáció. Budapest, Pázmány Péter Katolikus Egyetem Történettudományi Doktori Iskola, 2008. <https://mek.oszk.hu/08400/08417/08417.pdf> (utolsó letöltés: 2020. február 20.)

Sallai, 2009

Sallai Gergely: „A határ megindul...” *A csehszlovákiai magyar kisebbség és Magyarország kapcsolatai az 1938–1939. évi államhatár-változások tükrében.* Pozsony, Kalligram, 2009.

Sallai, 2002

Sallai Gergely: *Az első bécsi döntés.* Budapest, Osiris, 2002.

Simon, 2010a

Simon Attila: *Egy rövid esztendő krónikája. A szlovákiai magyarok 1938-ban.* Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2010.

Simon, 2010b

Simon Attila (szerk.): *Visszacsatolás vagy Megszállás? Szempontok az első bécsi döntés értelmezéséhez.* Balassagyarmat, Selye János Egyetem – Nógrád Megyei Levéltár, 2010.

Simon, 2014

Simon Attila: *Magyar idők a Felvidéken 1938–1945. Az első bécsi döntés és következményei.* Budapest, Jaffa Kiadó, 2014.

Szabó, 2002

Szabó Helga: A visszacsatolt Csallóköz politikai és közigazgatási beilleszkedése 1938–1941. *Fórum Társadalomtudományi Szemle*, 2002/2, 35–58.

Szarka, 2016

Szarka László: *A multietnikus nemzetállam. Kísérletek, kudarcok és kompromisszumok Csehszlovákia nemzetiségi politikájában 1918–1992.* Pozsony, Kalligram, 2016.

Szarka – Sallai – Fedinec, 2017

Szarka László – Sallai Gergely – Fedinec Csilla: *Az első bécsi döntés okmánytára. Diplomáciai iratok 1938. augusztus – 1939. június.* Budapest, MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2017.

Számadó, 2008

Számadó Emese (szerk.): *Komárom 1938–1945. A Felvidék visszacsatolása és komáromi következményei a korabeli sajtó és dokumentumok tükrében.* Komárom, Komárom Város Önkormányzata, 2008.

Szombathy, 2018

Szombathy Viktor: Naplójegyzetek 1938. szeptember – október. In: Simon Attila (szerk.): *Csak álltunk és sírtunk. az első bécsi döntés napjai a kortársak szemével.* Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018. 38–41.

Szlovákiai Magyar Adatbank.

Szlovákiai Magyar Adatbank. – Szlovenszkói Magyar Kultúregyesület (SZMKE). <http://adatbank.sk/lexikon/szlovenszkoi-magyar-kulturegyesulet/> (utolsó letöltés: 2020. február 20.)

Tilkovszky, 1964

Tilkovszky Lóránt: Az első bécsi döntés gazdasági és szociális következményei a Magyarországhoz átcsatolt területen. *Történelmi Szemle*, 1964/1. 84–110.

Tilkovszky, 1967

Tilkovszky Lóránt: *Revízió és nemzetiségpolitika Magyarországon*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1967.

Turczel, 1967

Turczel Lajos: *Két kor mezsgyéjén*. Pozsony, Madách, 1967.

Ungváry, 2016

Ungváry Krisztián: *A Horthy-rendszer és antiszemitizmusának mérlege. Diszkrimináció és társadalompolitika Magyarországon 1919–1944*. Budapest, Jelenkor–OSZK, 2016.

Vicen, 2018

Jozef Vicen: Az 1938-1939-es évek örvényében. In: Simon Attila (szerk.): *Csak álltunk és sírtunk. az első bécsi döntés napjai a kortársak szemével*. Somorja, Fórum Kisebbségkutató Intézet, 2018. 38–41.

Vietor, 1968

Martin Vietor: *Dejiny okupácie južného Slovenska*. Bratislava, SAV, 1968.

Zeidler, 2009

Zeidler Miklós: *Revíziós gondolat*. Pozsony, Kalligram, 2009.

Zemko, 2010

Milan Zemko: *Občan, spoločnosť, národ v pohybe Slovenských dejín*. Bratislava, Historický ústav SAV, 2010.